

АРХЕОЛОГІЧНА КАРТА ПІДКУРГАННИХ ПОХОВАНЬ ІЗ ВОХРОЮ КУЛЬТУРИ ШНУРОВОЇ КЕРАМІКИ

Марія ВОЙТОВИЧ

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна,
e-mail: danylivmari@ukr.net*

Статтю присвячено похованням із вохрою культури шнурової кераміки, здійсненим під насипами курганів. На основі аналізу джерельної бази встановлено, що в ареалі поширення КШК вони виступають винятково на території південно-східного ареалу поширення культури, у межах заходу України. На сьогодні тут відомо 12 курганних могильників, де задокументовано цю мінеральну речовину. Зазначено, що найбільша кількість пам'яток розташована на території правобережжя Дністра, у межах Дрогобицької (Кульчиці, Велика Озимица, Болехівці, Колпець, Нижні Гаї), рідше – Моршинської (Дашава) та Прилукинської (Крилос) височин. Встановлено, що на теренах Придністерського Покуття (Гвіздець) розташований найбільш південно-східний пункт на правобережжі, на лівобережжі Дністра поховання з вохрою спорадичні. Курган у Коропужі локалізовано у східній частині Сянсько-Дністерської височини, могильник у Підгородді – на території Опілля, а крайнє східне поховання – неподалік Завадинців, що лежить у межириччі Дністра, Збруча та Південного Бугу.

Стверджено, що вохра зафіксована під близько 30 курганами. Сюди не враховано пам'ятку в ур. Глина у Крилосі, оскільки невідомо точної кількості насипів із вохрою. Встановлено, що на могильнику у Крилосі вона присутня під сімома (1–4, 7, 8, 12), у Болехівцях – вісьмома (кургани 2, 3, 5, 7, 9, 10, 13, 14), Колпці – чотирма (кургани 2, 3, 5, 7), у Нижніх Гаях – двома (кургани 8, 10) курганами. Вохру зафіксовано як на рівні стародавньої поверхні, так і всередині захоронень: нею вкривали тіло померлого і клали окремі грудки в середину могил. Виявлено випадки, коли вохрою був заповнений керамічний посуд. Появу самого ж звичаю використовувати вохру під час похоронних обрядодій пов'язано з населенням ямної культури, крім цього, через територію, що на північ від Карпат, проходив один із шляхів проникнення ямно/катакомбного населення в Центральну Європу, що, ймовірно, і сприяло запозиченню такого звичаю населенням КШК на периферії розповсюдження.

Ключові слова: культура шнурової кераміки, ямна культура, курган, поховання, вохра, дерев'яний настил, Дністер.

Вохра в підкурганних похованнях культури шнурової кераміки (КШК) трапляється винятково в пам'ятках південно-східного ареалу поширення культури, переважно на території Верхнього Придністер'я, рідше – Поділля. На мій погляд, її присутність у фунеральних пам'ятках не достатньо вивчена, хоча вона є однією з регіональних особливостей тутешніх поховань. Про її наявність у середині могил під курганами в публікаціях згадано побіжно [Свешніков, 1974, с. 29, 30]. Позитивний виняток – видання, присвячені результатам дослідження Українсько-польської археологічної експедиції у Нижніх Гаях [Machnik, Pawliw, Petchurycz, 2011; Ratajczak, Sala, 2011, s. 177–187].

На сьогодні відомо понад 50 досліджених курганних могильників та окремих насипів КШК у Верхньому Придністер'ї, серед яких вохра засвідчена в 10: Болехівцях, Великій Озимині, Дашаві, Колпці, Коропужі, Кульчицях, Нижніх Гаях, Крилосі (2 пам'ятки) та Підгородді. На Поділі, у середовищі подільської групи КШК, яку виділив І. Свешніков, поховання

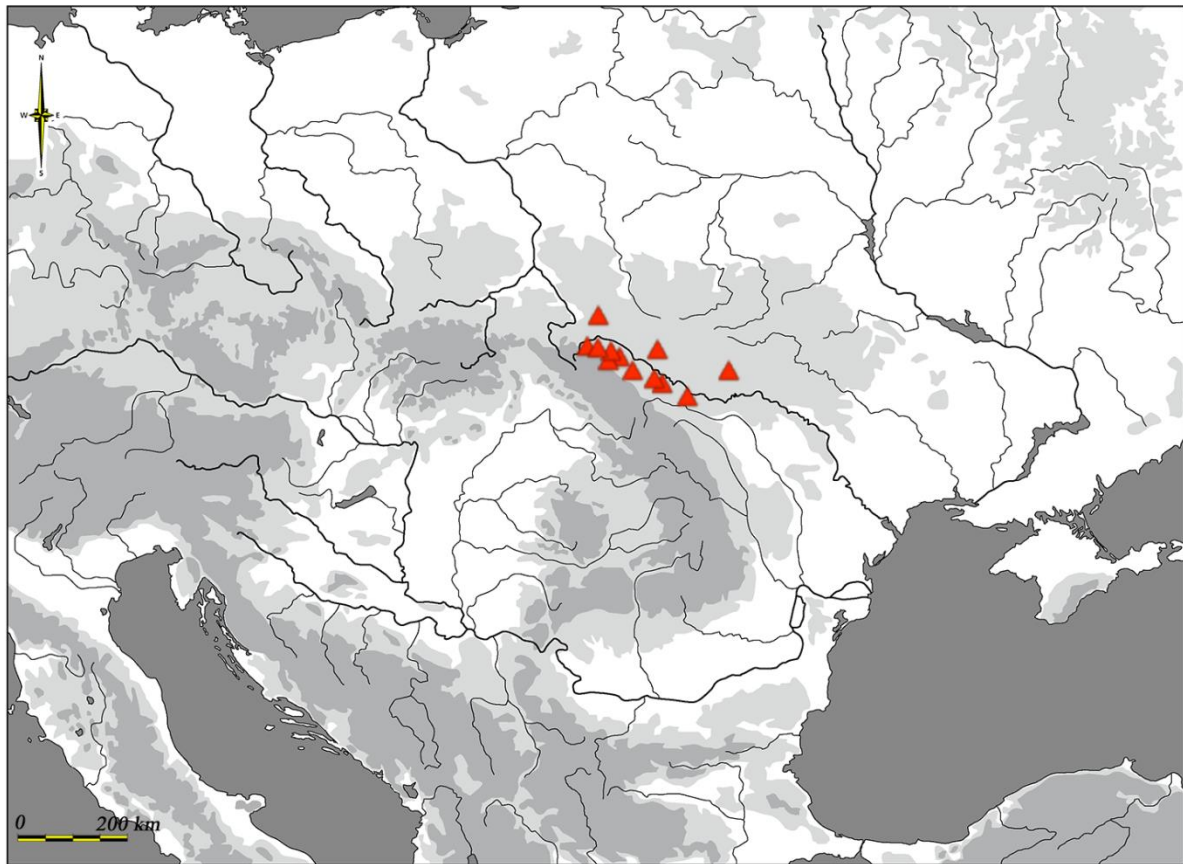

Рис. 1 Поховання КШК із вохрою на території України
 Fig. 1. Burial of CWC with ochre on the territory of Ukraine

з вохрою задокументовані тільки у двох випадках (рис. 1). Однак важко сказати, яка кількість могильників і поховань на просторах Поділля належить безпосередньо КШК. Оскільки необхідно провести детальну ревізію всієї джерельної бази, до якої віднесено значну кількість захоронень епішнурового горизонту і не тільки, на що свого часу вказувала К. Бунятян [Бунятян, 2010, с. 20]. На території Словаччини та Закарпатської обл. України поховання з вохрою у могилах КШК поки що невиявлені.

У межах сучасної України перше курганне поховання з вохрою дослідив 1888 р Казіміж Пулаский неподалік с. Завадинці на Хмельниччині [Pułaski, 1890, s. 4–16]. Однак систематичне вивчення поховань із цією мінеральною речовиною розпочалося в 1930-х роках, їх здійснював Тадеуш Сулімірський [Sulimirski, 1968, p. 125, 131, 138], Ярослав Пастернак [Pasternak, 1936, s. 132; Пастернак, 1978, с. 70; Сवेशніков, 1949, арк. 151], Маркіян Смішко [Śmiszko, 1933, s. 24]. У другій половині ХХ ст. вохра виявлена під час досліджень Петра Завади [Сवेशніков, 1974, с. 30] та Ігоря Сवेशнікова у Кульчицях [Сवेशніков, 1970, арк. 3–4], а також під час робіт останнього в Болахівцях [Сवेशніков, 1977, арк. 7–9, 13, 16; 1978а, арк. 20–22]. Лише один могильник, на якому знайдена вохра, досліджений на початку ХХІ ст. – у Нижніх Гаях. Його вивчали учасники Українсько-польської археологічної експедиції Ян Махнік, Дмитро Павлів та Володимир Петегірич [Machnik, Pavliv, Petehyrcz, 2011; Павлів, Петегірич, 2002, с. 55–56].

На теренах Верхнього Дністра та Поділля вохра відкрита під 29 курганами. Сюди не входить курганний могильник в ур. Глина у Крилосі, оскільки матеріал і наукова документація з цих неопублікованих досліджень Я. Пастернака не збереглися. Відомо тільки, що тут стверджено наявність вохри [Сवेशніков, 1949, арк. 151]. Не зрозуміло, у якій кількості

досліджених курганів (розкопано 4) вона присутня. Наявність вохрої засвідчено у 2 із 3 досліджених у Нижніх Гаях (курган 8, 10) [Machnik, Pawliw, Petehurycz, 2011, s. 96, 116], а також у 7 з 11 в ур. Могилки в Кульчицях (курган 1–4, 7, 8, 12) [Завада, 1940-ві, Картотека. Кульчиці, арк. 7, 9; Сवेशніков, 1972, арк. 3–4; Sulimirski, 1968, р. 136]. Більшу її кількість удалося зафіксувати на курганному могильнику в Болахівцях. Там вона наявна у 8 із 12 досліджених насипів (курган 2, 3, 5, 7, 9, 10, 13, 14) [Сवेशніков, 1977, арк. 7, 9, 13, 16, 17; 1978, арк. 18–22].

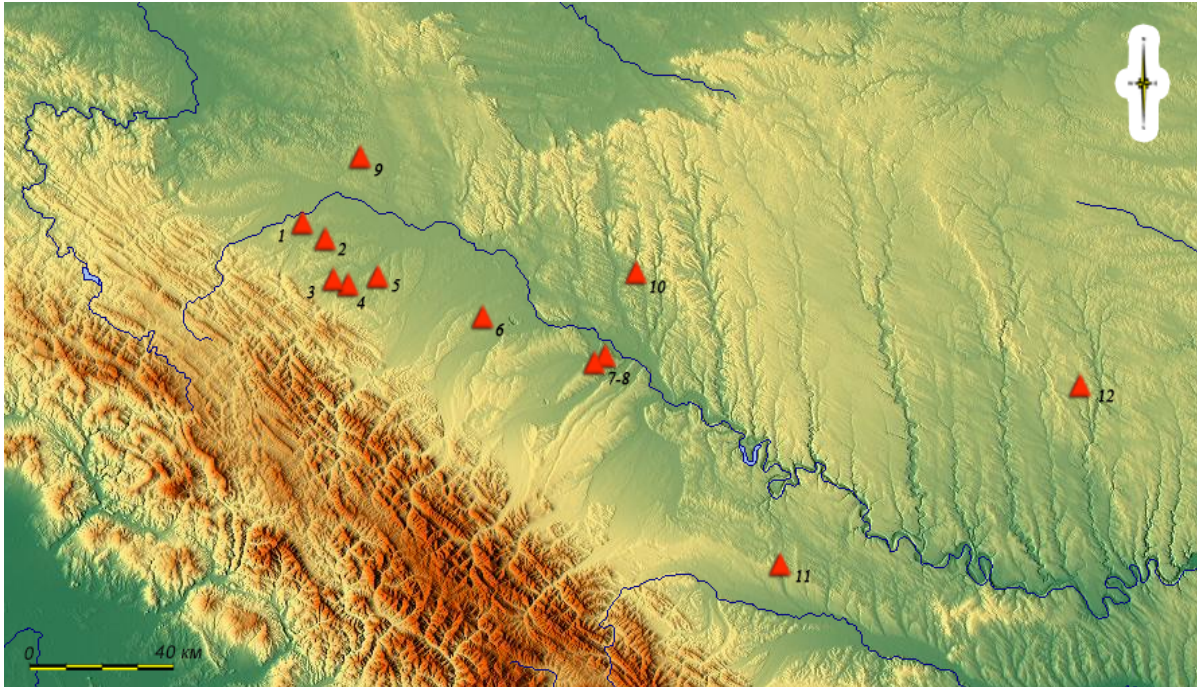

Рис. 2. Локалізація курганних могильників КШК із вохрою на території Верхнього Придністер'я та Поділля: 1 – Кульчиці; 2 – Велика Озимина; 3 – Болахівці; 4 – Колпець; 5 – Нижні Гаї; 6 – Дашава; 7–8 – Крилос; 9 – Коропуж, 10 – Підгороддя; 11 – Гвіздець; 12 – Завадинці

Fig. 2. Localization of barrow cemeteries of CWC with ochre on the territory of Upper Dnister and Podillya regions: 1 – Kulchytsi; 2 – Velyka Ozymyna; 3 – Bolekhivtsi; 4 – Kolpets; 5 – Nyzhni Gai; 6 – Dashava; 7–8 – Krylos; 9 – Koropuzh, 10 – Pidhoroddiya; 11 – Hvizdets; 12 – Zavadyntsi

При вивченні картографування пам'яток, де виявлена ця мінеральна речовина, простежено, що більшість із курганних поховань із вохрою розміщені на території правобережжя Дністра (9 пам'яток). На сьогодні крайнім західним могильником із правобережних пунктів є могильник у Кульчицях, розміщений у межах Дрогобицької височини (рис. 2, 1). Разом із ним тут є ще 4 пункти (Велика Озимина, Болахівці, Колпець, Нижні Гаї) (рис. 2, 2–5). Найвищі висоти на цій території зафіксовані на вододільних ділянках на Карпатському передгір'ї (600–700 м н. р. м.), а найнижчі – на стику з Верхньодністровською улоговиною (300 м н. р. м.). Для рельєфу притаманна сильна розчленованість терену. На головний уклад долин накладається густа сітка менших долин у вигляді балок та ярів, а вздовж русел річок тягнуться пасма заплав [Łanczont, Hołub, 2011, s. 164–166].

Наступна фунеральна пам'ятка, розміщена у східному напрямку від скупчення підкурганних поховань із вохрою на Дрогобицькій височині, – могильник у Дашаві. Ця пам'ятка локалізована на території Моршинської височини, що займає відносно невелику територію на південний схід від Стрийсько-Жидачівської улоговини, на північ від Карпат і захід від р. Свічі у вигляді вузької смуги, зорієнтованої в північно-східному напрямку [Кравчук, Зінько, 2018, с. 73–74, рис. 1]. На відстані близько 40 км у південно-східному

напрямку від могильника в Дашаві, у межах Прилуквинської височини, розміщено 2 курганні могильники у Крилосі (рис. 2, 7–8). Вони розташовані також на відносно незначній відстані від гирла Дністра. Сама ж Прилуквинська височина обмежена ріками Лімницею та Бистрицею-Солотвинською і характеризується суттєвими підняттями терену [Цись, 1962, с. 173].

Найбільш південно-східний пункт на правому березі Дністра – пам'ятка у Гвіздці, яка належить до території Придністерського Покуття (рис. 2, 11). Інша назва цієї території – Тлумач-Городенківська височина. Вона розміщена на північ від р. Прут і простягається до долини р. Дністра. Її середні висоти перевищують 300 м н. р. м. [Геренчук, Койнов, 1973, с. 9].

На лівобережжі Дністра вохра виявлена тричі. У першому випадку засвідчена у східній частині Сянсько-Дністерської височини (Коропуж (рис. 2, 9)), яка характеризується поширенням льодовикових і водно-льодовикових форм рельєфу та займає центральну частину Сянсько-Дністерського межиріччя з Головним європейським вододілом [Кравчук, Зінько, 2018, с. 71, рис. 1]. Інша пам'ятка – могильник у Підгородді (рис. 2, 10) – розміщена близько 100 км у східному напрямку від пам'ятки в Коропужі, на території Опілля, для якої притаманна горбиста поверхня [Геренчук, Койнов, 1973, с. 8]. Крайнє східне поховання локалізоване неподалік Завадинців, що лежить у межиріччі Дністра, Збруча та Південного Бугу. Крім цього, ця пам'ятка є крайньою серед усього ареалу пам'яток КШК, не тільки з вохрою [Сवेशніков, 1974, рис. 3].

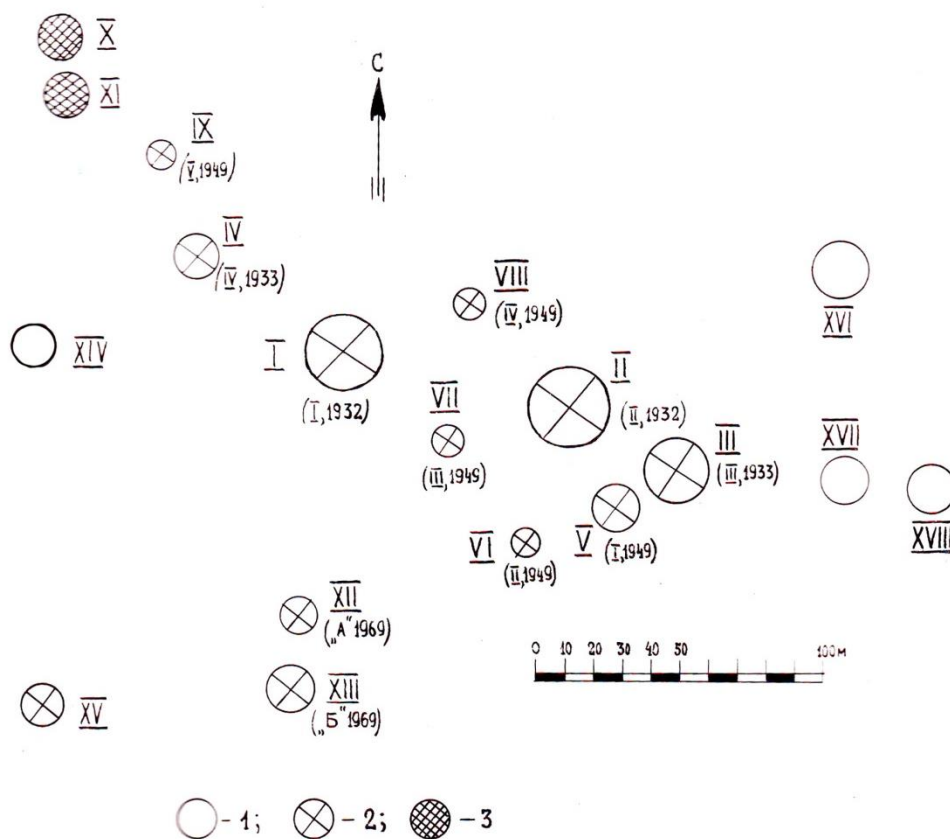

Рис. 3. Кульчиці. План курганного могильника в ур. Могилки (за Сवेशніков, 1971)

Fig. 3. Kulchytsi. Plan of the barrow complex in Mohylky Place (by Сवेशніков, 1971)

Нещодавно я вже проаналізувала поховання із вохрою на території Передкарпаття, тому детальному на цьому зупинятися не буду. Єдине зазначу, що часто в таких захороненнях виявляють дерев'яні конструкції у вигляді настилу чи перекриття, часто значних розмірами. Вохра фіксується як на рівні стародавнього горизонту, так і всередині поховань. Цією мінеральною речовиною вкривали тіло покійника та клали її окремі грудки поряд, подекуди у глиняному посуді. У випадках, коли збережені скелети, більша концентрація мінералу фіксується на голові. Тому припускаю, що в похованнях, де не збереглися кістки, її присутність у могилах позначає орієнтацію голови за сторонами світу. Сам же звичай посипати кістяки вохрою у захороненнях КШК на території північного Прикарпаття побутував від часу появи перших пам'яток КШК до середини III тис. до н. е. [Voitovych, 2023, p. 115–140]. Сьогодні ж до археологічної карти пам'яток заходу України подаю каталог курганних поховань КШК із вохрою, у якому зібрана інформація про всі відомі курганні поховання в середовищі цієї культури. На жаль, інформація про дослідження деяких поховань втрачена або доволі фрагментарна.

1. **Кульчиці**, Ралівська сільська громада, Самбірський р-н, Львівська обл. Курганний могильник в ур. Могилки розміщений за 1,5 км на південний схід від села. 19 сильно розораних курганів розміщувались уздовж хребта в оточені декількох невеликих водороздільних приток Дністра. Насипи розташовані на різній відстані один від одного. Впродовж 1932–1933 рр. Т. Сулімирський, В. Кобільник і М. Смішко розкопали 3 (кургани 1–3) [Кобільник, 1933, с. 32; Śmiszko, 1933, s. 24; Sulimirski, 1935, s. 21; 1968, p. 136–137; Завада, 1947, арк. 66, 117], Я. Пастернак – 1 курган (курган 4) [Пастернак, 1937, с. 251], у 1949 р. П. Завада дослідив 5 насипів (кургани 5–9)¹ [Свешніков, 1971, арк. 19; 1974, с. 30; 1977–1980, арк. 55], у 1969, 1971–1972 рр. І. Свешніков – 4 (кургани 12, 13, 15, 19) [Свешніков, 1969, арк. 1–21; 1970, арк. 1–6, табл. 1–4; 1971, арк. 19, 62, 64–65, 69, 72, 75, 77–81, 96; 1972, арк. 1–7, табл. 1–4; Свешніков, 1974, с. 30]. Вохра зафіксована під 7 курганами (кургани 1–4, 7, 8, 12) (рис. 3).

Рис. 4. Кульчиці, курган 1. Зразки вохри з рівня стародавньої поверхні. На час знімання – фонди Музею Бойківщина в Самборі. Автор фото (?) Костюк, 1948 р. Науковий архів ВА ІУ НАНУ

Fig. 4. Kulchytsi, barrow 1. Samples of ochre from the ancient surface. When it is taking pictures – holdings of Boikivschyna Museum in Sambir. Photo by (?) Kostyuk, 1948. Scientific archive of DA of IUS of NAS of Ukraine

Курган 1 діаметром 27 м і висотою 1,5 м. Насип із темного гумусу, інтенсивніший у нижній частині. Нижче виявлений захоронений чорнозем чорного кольору, товщиною 0,25 м. Материк представлений жовтою глиною і зафіксований на глибині 1,5 м. У кургані на первісному горизонті виявлено залишки вохри (рис. 4), глиняне денце, крем'яні відщеп і сокиру. Денце коричневого кольору, плоске, діаметром 6 см. Випал слабкий. Відщеп темно-сірого кольору, довжиною 3 см.

Під насипом кургану, у центральній частині, зафіксовано поховальну яму розмірами 1,7×0,8 м з орієнтацією південний захід – північний схід, завглибшки 0,55 м (заглиблена в материк на 0,15 м). Усередині поховання виявлено

¹ За нумерацією П. Завади, це кургани 1–5. Уніфікацію номерів насипів курганів у Кульчицях, що ввійшла до наукового обігу, здійснив І. Свешніков.

злегка скорчений скелет на правому боці, орієнтований головою на південний захід. Кістяк посипаний вохрою, значна частина якої вкривала голову померлого. Залишки дерева (дуба) зафіксовані на відстані 15–20 см від скелета. Біля поховання виявлено крем'яну сокиру, прямокутну в перетині, виготовлену зі світлого кременю. Поверхня шліфована. Довжина виробу – 6,5 см, ширина леза – 4 см, обуху – 3,5 см, товщина – 2 см [Sulimirski, 1968, p. 136, fig. 15, 14; Завада, 1940-ві, Картотека, Кульчиці, арк. 7–8].

Курган 2 діаметром 28 м і висотою 0,6 м (рис. 5). Стратиграфічна колонка подібна до кургану 1. На рівні стародавнього горизонту виявлено амфору, крем'яну сокиру, ніж і кам'яну сокиру. Ніж на пластині довжиною 7,3 см і шириною 1,8 см, у перетині трапецієподібної форми. Кам'яна сокирка в перетині прямокутної форми, довжиною 11 см. Ширина леза – 3,5 см, обуха – 2,8 см. На поверхні помітні сліди від ужитку. Також виявлено 2 крем'яні скребки. Довжина одного – 3,5 см, ширина – 2,5 см, краї вкриті ретушшю. Довжина другого – 4,5 см, він ретушований.

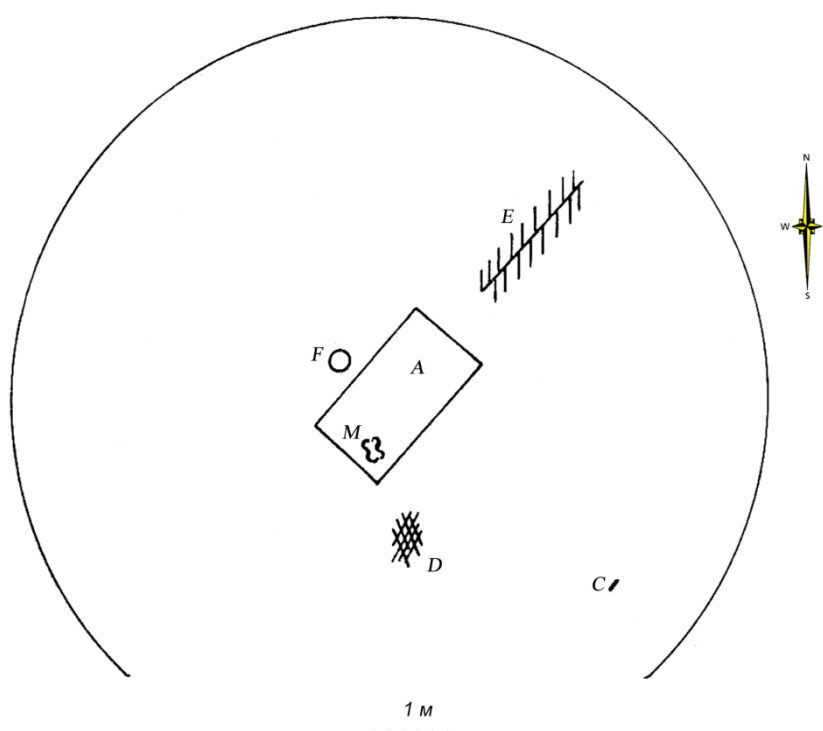

Рис. 5. Кульчиці, план курган 2 (умовні позначення: А – поховання; С – кам'яна сокира; D – залишки деревного вугілля; F – амфора; E – залишок тліну дубової доски (місце іншого поховання); M – вохра) (за Sulimirski, 1968)

Fig. 5. Kulchytsi, plan of barrow complex 2 (legend: A – burial; C – stone axe; D – remains of charcoal; F – amphorae; E – remains of oak board (place of another burial); M – ochre) (by Sulimirski, 1968)

На відстані 2,5 м на південь від центру знайдено велику кількість вугликів. За 2 м на північний схід від центру кургану розміщені 2 дерев'яні дошки довжиною 2 м і шириною по 0,5 м, орієнтовані по лінії північний схід – південний захід. Одна лежала на великому шматку каменю-пісковіку. Слідів скелета зверху на них не виявлено.

У центрі кургану на рівні стародавнього горизонту знайдено поховальну яму прямокутної форми, розмірами 2×1,2 м, з орієнтацією у просторі північний схід – південний захід. Глибина від рівня виявлення становить 0,65 м, і заглиблена вона в материк на 0,3 м. Слідів скелета не виявлено, проте можна припустити, що голова покійника лежала в напрямку

на південний захід, оскільки тут знайдено вохру. На відстані 0,1 м від дна зафіксовано шар дубових колод. Біля поховальної ями, при північно-західній стінці, виявлено амфору із двома вушками, розміщеними на лінії максимальної опуклості тіла, темно-жовтого кольору (рис. 6). Вінця низькі, злегка відхилені назовні. Випал слабкий. Висота посудини – 16 см, діаметр вінець – 8,5 см, дещо – 7 см, максимальна опуклість тіла – 18,5 см, довжина вушка – 3 см [Sulimirski, 1968, p. 136, plan 30, 2; plate 5, 4; fig. 15, 17; Завада, 1940-ві, Картотека, Кульчиці, арк. 9–11].

Рис. 6. Кульчиці. Кубок із кургану 1 (ур. Війтова гора) й амфора з кургану 2 (ур. Могилки). На час знімання – фонди Музею Бойківщина в Самборі. Автор фото (?) Костюк, 1948 р. Науковий архів ВА ІУ НАНУ

Fig. 6. Kulchytsi. Goblet from barrow 1 (Viytova Hora Place) and amphorae from barrow 2 (Mohylky Place). When it is taking pictures – holdings of Boikivschna Museum in Sambir. Photo by (?) Kostyuk, 1948. Scientific archive of DA of IUS of NAS of Ukraine

Курган 3 сильно розораний, діаметром 24 м, висотою 0,5 м. Первісний діаметр насипу становив 15 м. Стратиграфічні нашарування подібні до курганів 1–2. На різній глибині в насипі виявлено фрагменти вугликів і неорнаментованого посуду червоного кольору, що походили, найвірогідніше, від амфори. Серед посуду один фрагмент належав вінцям амфори коричневого кольору, слабого випалу (рис. 7, 2). Зовнішня поверхня знахідки оздоблена трьома заглибленими жолобками. Ці фрагменти посуду виявлені у східній частині насипу. 3 м на північ від кераміки знайдено скупчення вугілля, а між посудом і вугіллям – великі шматки вохри (рис. 7, 1). Найімовірніше, що в цій частині кургану розміщувалося поховання, сліди якого не збереглися. На відстані 3 м на південний схід від центру кургану виявлено поховання розмірами 2,4×1,2 м, орієнтоване по лінії північний схід – південний захід. Глибина поховання від рівня виявлення становить 0,65 м (укопане в материк на 0,35 м). У північно-східній частині поховальної ями поставлено глиняний кубок, верхня частина якого багато орнаментована: під вінцями – 2 пари смуг подвійного шнура. Від нижньої відходять пучки вертикальних відтисків, у кожній із яких по 4 смуги. У південній частині поховання виявлено розбиту кам'яну сокиру, у центральній – 2 крем'яні наконечники до стріл, скребок і сокиру. Кам'яна сокира довжиною 11 см, поверхня груба, лезо тупе. Крем'яні наконечники із вгнутою основою, довжиною 1,7 см.

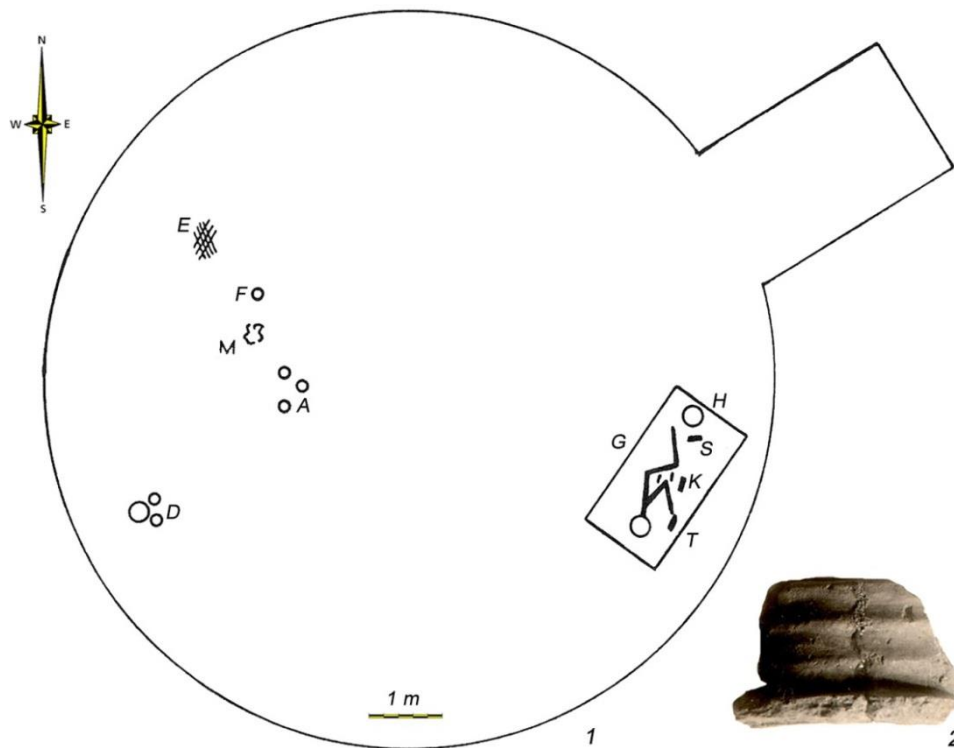

Рис. 7. Кульчиці. 1 – План кургану 3 (умовні позначення: А, D, F – фрагменти амфори, зафіксованої на різних глибинах у насипі кургану та стародавньому горизонті; E – вугілля; G – поховання; H – кубок; K – два крем’яні наконечники до стріл і скребок; S – крем’яна сокира; T – пошкоджена кам’яна свердлена сокира); 2 – фрагмент вінець амфори зі східної частини кургану 3 (за: 1 – Sulimirski, 1968; 2 – Науковий архів ВА ІУ НАНУ)

Fig. 7. Kulchytsi. 1 – Plan of barrow 3 (legend: A, D, F – fragments of amphorae, recorded on different depths in the mound of the barrow and the ancient surface; E – charcoal; G – barrow; H – goblet; K – two flint arrowheads and scrapper; S – flint axe; T – damaged flint drilled axe); 2 – fragment of rim of amphorae from the eastern part of barrow 3 (by: 1 – Sulimirski, 1968; 2 – Scientific archive of DA of IUS of NAS of Ukraine)

Верхів’я одного виробу пошкоджене. Крем’яна сокира лінзоподібної у плані форми, довжиною 9 см, зі звуженим обухом і розширеним лезом. Поверхня при лезі шліфована. Ширина леза – 4,5 см, обуха – 2,5 см, товщина сокирки – 1,5 см. Слідів скелета не виявлено. Однак, судячи з локалізації знахідок у могилі, померлий лежав у злегка скорченій позиції на правому боці, головою на південний захід. Усередині поховання залишків вохри не виявлено [Sulimirski, 1968, p. 136–137, plan 30, 1, fig. 16, 14; Завада, 1940-ві, Картотека, Кульчиці, арк. 12–15].

Курган 4 – 20 м у діаметрі. Розкопаний частково. У насипі виявлено декілька фрагментів кераміки й вугликів. Поховальна яма розміщена в центральній частині, овальної у плані форми (рис. 8). Слідів скелета не простежено. На дні поховання зафіксована вохра. На рівні стародавнього горизонту – 2 крем’яні скребки [Пастернак, 1937, с. 251; Sulimirski, 1968, p. 137].

Курган 7 діаметром 10 м і висотою 1,4 м. У північно-східній частині насипу на глибині 0,75 м від поверхні зафіксовано слід від вогнища, у яке входило деревне вугілля, поряд знайдено фрагменти кераміки. У західній частині на цій же глибині виявлено плитку, виготовлену з каменю-пісковіку, та фрагменти 2 посудин. У південно-західній на рівні материка, на глибині 1,6 м від верху насипу, зафіксовано контури прямокутної могильної ями

Рис. 8. Кульчиці. Поховання з кургану 4. Фото Я. Пастернака (Науковий архів ВА ІУ НАНУ)
Fig. 8. Kulchytsi. Burial from Barrow 4. Photo by Ya. Pasternak (Scientific archive of DA of IUS of NAS of Ukraine)

Рис. 9. Кульчиці, план поховання з кургану 7 (Науковий архів ВА ІУ НАНУ)
Fig. 9. Kulchytsi, plan of burial from barrow 7 (Scientific archive of DA of IUS of NAS of Ukraine)

розмірами 0,65×0,9 м, заглиблену в материк на 0,16 м та орієнтовану по лінії захід–схід (рис. 9). Над похованням виявлено кубок, орнаментований у верхній частині горизонтальними відтисками шнура. На дні захоронення зафіксовано слід від посипаного вохрою кістяка, орієнтованого головою на захід. У середині поховальної ями, у північно-західному куті, перебували дрібні вуглики, невелика плитка (рис. 10, 1), амфора незначних розмірів (рис. 10, 2) і мисочка з вохрою (рис. 10, 3). У південно-східному – зафіксовано нижню частину кубка (рис. 10, 4) [Свешников, 1971, арк. 64].

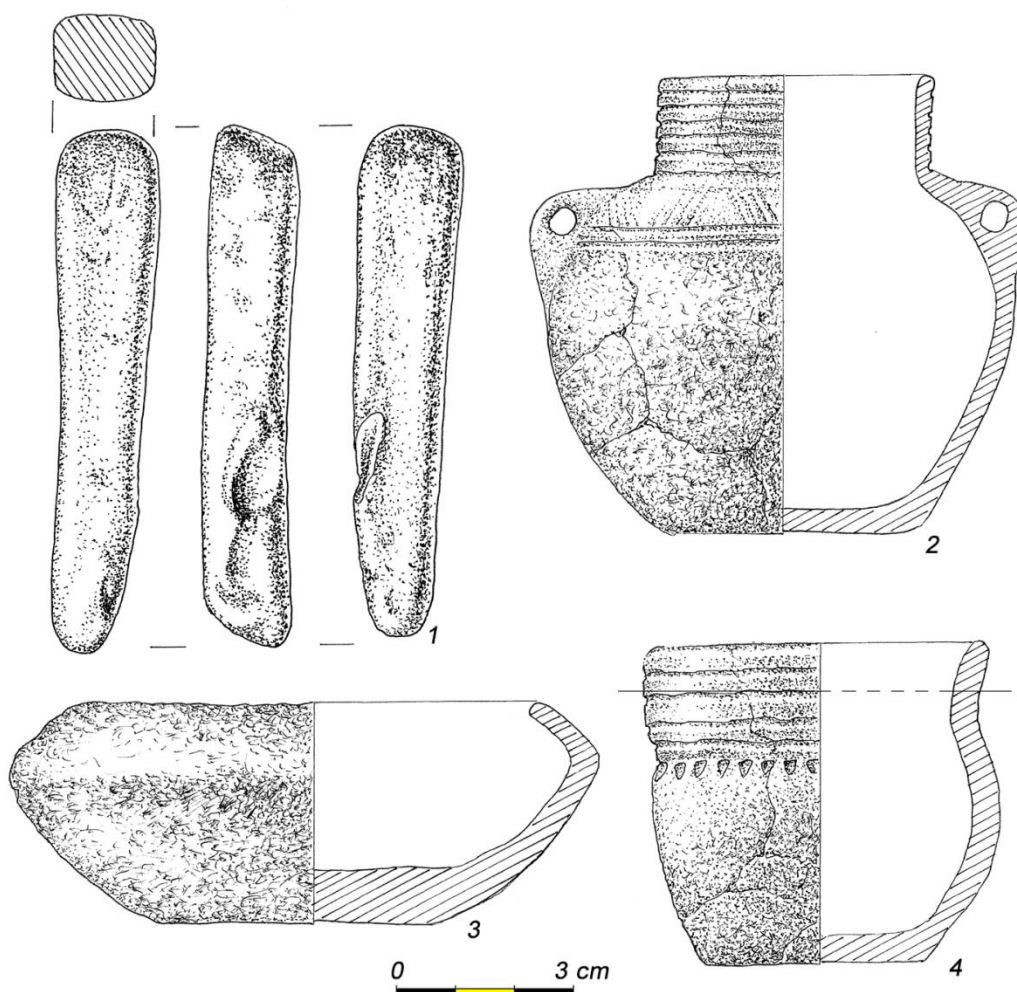

Рис 10. Кульчиці, курган 7. Вироби з каменю (1) та кераміки (2–4)
 Fig. 10. Kulchytsi, barrow 7. Stone artifacts (1) and ceramic ware (2–4)

Курган 8 діаметром 10 м і висотою 0,25 м. Під насипом, у північно-східній частині, на глибині 0,6 м від поверхні, виявлено 3 об'єкти, які виділялися темним (чорним) забарвленням. Яма 1 шириною 0,3–0,4 м та довжиною 0,76 м, заглиблена від рівня виявлення на 0,1 м. Яма 2 шириною 0,24–0,34 м, довжиною 0,95 м, завглибшки 0,12 м. Вона розміщена на відстані 1 м на північний захід від ями 1. Яма 3 зафіксована на віддалі 1 м від ями 2 на південний схід, розмірами 0,47×0,65 м та завглибшки 0,09 м. Між трьома ямами, на рівні материка знайдено фрагменти амфори та ще двох посудин (рис. 11). Відомо, що під курганом, у похованні, виявлено грудки вохри (рис. 12), які зберігалися в Інституті суспільних наук АН УРСР, однак інформація з описом самого поховання втрачена [Науковий архів ВА ІУ НАНУ. Фонд І. Свешнікова].

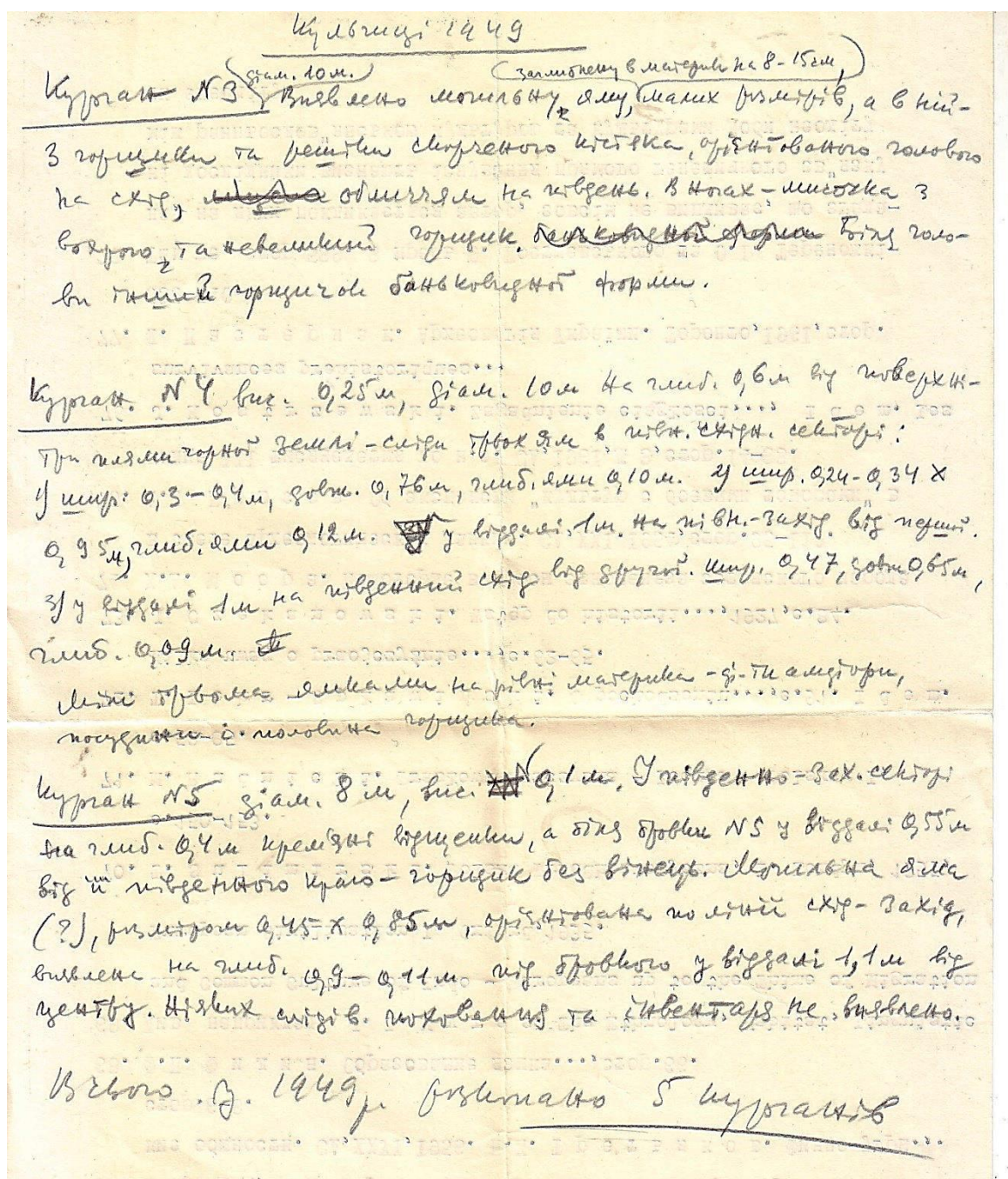

Рис. 11. Кульчиці. Описи курганів 7-9 (3-5 за П. Завадою) з фонду І. Свешнікова (Науковий архів ВА ІУ НАНУ)

Fig. 11. Kulchytsi. Descriptions of barrows 7-9 (3-5 by П. Завада) from collection of І. Sveshnikov (Scientific archive of DA of ІUS of NAS of Ukraine)

Курган 12 діаметром 13 м і висотою 0,64 м від рівня сучасної поверхні. Південно-західна частина насипу пошкоджена невеликою ямою (1,5x2 м). Стратиграфічні нашарування насипу такі: 1 - шар чорнозему потужністю 0,18-0,3 м; 2 - сіра земля із вмістом значної кількості глини жовтого кольору, потужністю 0,32-0,42 м; 3 - первісний гумус, товщина якого становить 0,2 м;

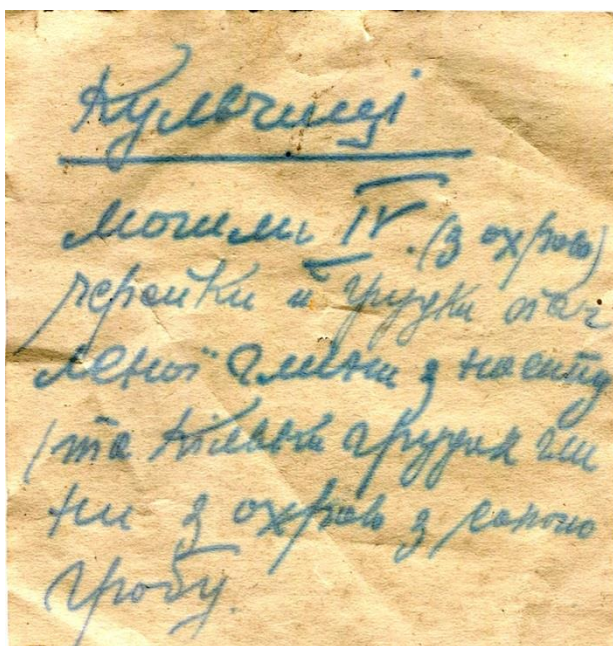

Рис. 12. Супровідна картка до матеріалу з кургану 8 у Кульчицях (4 за П. Завадою), де зазначена наявність вохри в похованні (Науковий архів ВА ІУ НАНУ)

Fig. 12. Accompanying card for material from barrow 8 in Kulchytzi (4 by П. Завада), where the presence of ochre in burial is indicated (Scientific archive of DA of IUS of NAS of Ukraine)

північно-західному секторі, зафіксовано слід округлого об'єкта діаметром 0,8 м і завглибшки 0,98 м від верху насипу. Заповнення складалося з чорного шару із значною кількістю попелу. На рівні стародавнього горизонту в південно-західній частині кургану знайдено розбиту амфору опуклої форми, з рівним дном і двома петельчастими вушками, циліндричною шийкою, що плавно розширюється вгору. Шийка та поверхня вушок орнаментована кенелюрами. Діаметр вінець – 12,2 см, висота – 18 см, максимальна опуклість тіла – 19 см, діаметр денця – 8 см. Поверхня посудини світло-коричневого кольору, заглажена. Керамічна маса з домішкою піску. У південно-східній частині кургану, неподалік центру, на рівні стародавнього горизонту, на глибині 0,75 м від верху насипу, відкрито поховання прямокутної форми із заокругленими кутами, розмірами 1×1,7 м, орієнтоване по лінії південний захід – північний схід (рис. 13). На дні поховальної ями, на глибині 1,2 м від верху насипу, зафіксовано потужний шар вохри, який формою нагадував контури захороненого, що був орієнтований головою на південний захід. Ліва рука покладена впоперек живота, спрямована до плеча. Кістки та супровідний інвентар не збереглися. Навкруги поховальної ями розміщений викид материкової глини [Свешніков, 1969, арк. 2–15; 1970, арк. 2–4, табл. 2].

2. Велика Озимина, Новокалінівська міська громада, Самбірський р-н, Львівська обл. Курганний могильник із двох насипів, розміщений на межі земель с. Городище в широкій долині р. Бистриці. У 1932 р. Т. Сулімірський розкопав 2 насипи, які відкрив В. Кобільник [Кобільник, 1933, с. 32; Sulimirski, 1935, s. 22; Завада, 1947, арк. 117]. Вохра виявлена в кургані 2.

Курган 2 розміщений на відстані 20 м на північ від кургану 1. Діаметр насипу – 21 м, висота – 0,6 м. Насип складався із дуже сипучого неоднорідного гумусу. Нижче – твердий

4 – материк (жовта глина). У західній частині кургану на глибині 0,2 м від верху виявлено невелике вогнище діаметром 0,75 м. Тут зафіксовано деревне вугілля та попіл. Окремі вуглики на його місці трапляються до глибини 0,4 м. У північно-східній частині насипу на глибині 0,35 м досліджено округлої форми об'єкт діаметром 1,25 м і завглибшки 0,8 м від сучасної поверхні. Його заповнення складалося зі сірого ґрунту, де знайдено чотири фрагменти кераміки цеглястого кольору, серед яких виділяється вінець, орнаментований горизонтальними відтисками шнура. Неподалік північно-східного краю насипу на глибині 0,6 м від рівня денної поверхні зафіксовано 5 фрагментів кераміки темно-коричневого кольору та фрагмент ножа, виготовленого на пластині зі сировини туронського походження. У північній частині насипу на глибині 0,6 м від рівня денної поверхні на відстані 5,5 м від центру виявлено фрагмент зернотерки, виготовленої з жовто-сірого пісковуку. Розміри – 19×12×5 см. Усі сторони, крім робочої поверхні, оббиті. Рівень стародавньої поверхні зафіксований на глибині 0,75 м від верху кургану. Тут, у

Рис. 13. Кульчиці, курган 12. Вигляд на поховання на рівні виявлення (Науковий архів ВА ІУ НАНУ)
Fig. 13. Kulchytsi, barrow 12. View on the barrow on the surface of discovery (Scientific archive of DA of IUS of NAS of Ukraine)

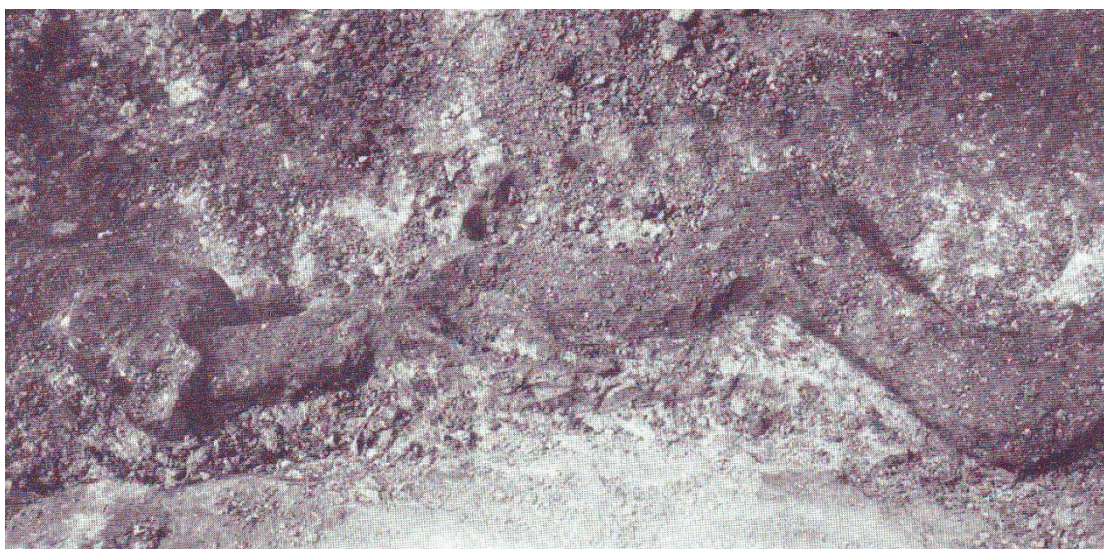

Рис. 14. Велика Озимина, курган 2. Поховання (за Sulimirski, 1968)
Fig. 14. Velyka Ozymyna, barrow 2. Burial (by Sulimirski, 1968)

гумус, що переходив у материк. У верхній частині насипу виявлені маленький відщеп і скам'янілий ріг, а також крем'яний ніж довжиною 8 см й уламки глиняного посуду, зовнішня поверхня яких світла, внутрішня – чорна. Майже по центру кургану знайдено поховання наближеної до прямокутної форми, розмірами 1,9×1,1–0,85 м і глибиною 0,6 м. Дно поховальної ями вкопане в материк. Тут перебував погано збережений, злегка скорчений, на правому боці, скелет. Череп зберігся добре, орієнтований на південний захід (рис. 14). Біля

черепа та грудей виявлено декілька шматків вохри, а сам кістяк вкритий нею. У нижній частині поховання – шар колод [Sulimirski, 1968, p. 138, plan 30, 3, plate 1, 1; Завада, 1940-ві, Картотека, Озими́на, арк. 2].

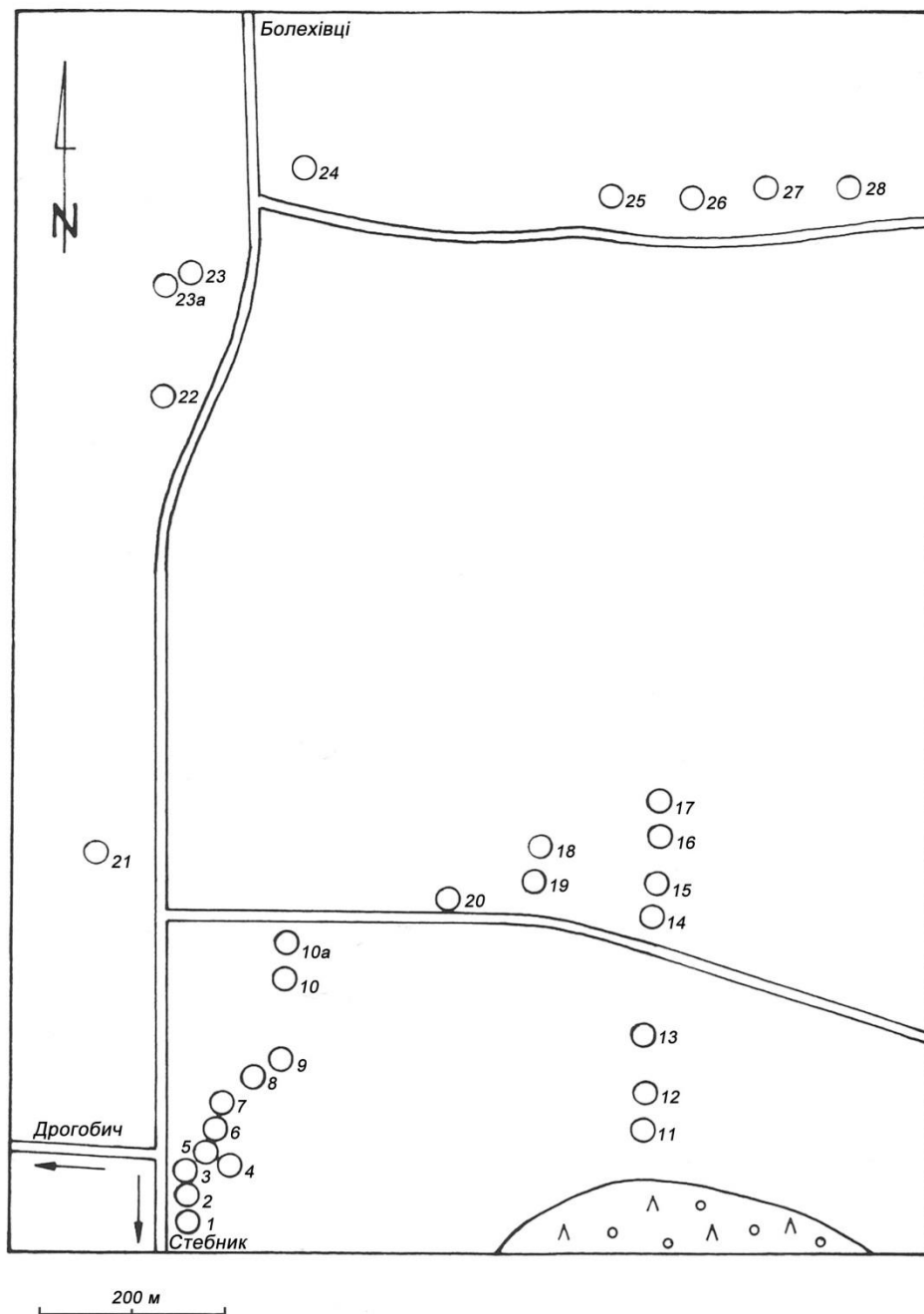

Рис. 15. Болахівці, ур. Могилки. План курганного могильника (за Сवेशніков, 1976)
 Fig. 15. Bolekhivtsi, Mohylky Place. Plan of the barrow burial ground (by Сवेशніков, 1976)

3. Болахівці, Дрогобицька міська громада, Дрогобицький р-н, Львівська обл. У 1973 р. В. Козак виявив курганний могильник в ур. Могилки, який складався з понад 30 насипів, розмічених обабіч дороги Стебник–Болахівці. Близько 20 насипів розташовані праворуч цієї дороги, 4 – ліворуч. Могильник складається із 2 груп курганів: південної та північної. Більшість

насипів локалізовані в південній. До північної, розміщеної біля с. Болахівці, входило близько 8 курганів (рис. 15). У 1976 р. І. Сवेशніков і В. Козак дослідили 10 південної групи (нумерація подана з півдня на північ) [Сवेशніков, Козак, 1977, с. 370]. У 1977 р. досліджено ще 2 насипи цього могильника (кургани 13, 14) [Сवेशніков, 1978b, с. 45–47; Сवेशніков и др., 1978, с. 385]. Насипи на полі ледь простежуються – сильно знівельовані оранкою. Повторно пам'ятку обстежили 1993 р. учасники Українсько-польської археологічної експедиції [Грибович та ін., 1996, с. 15; Цигилик, 1995, с. 103]. Вохра зафіксована у 8 курганах (кургани 2, 3, 5, 7, 9, 10, 13, 14).

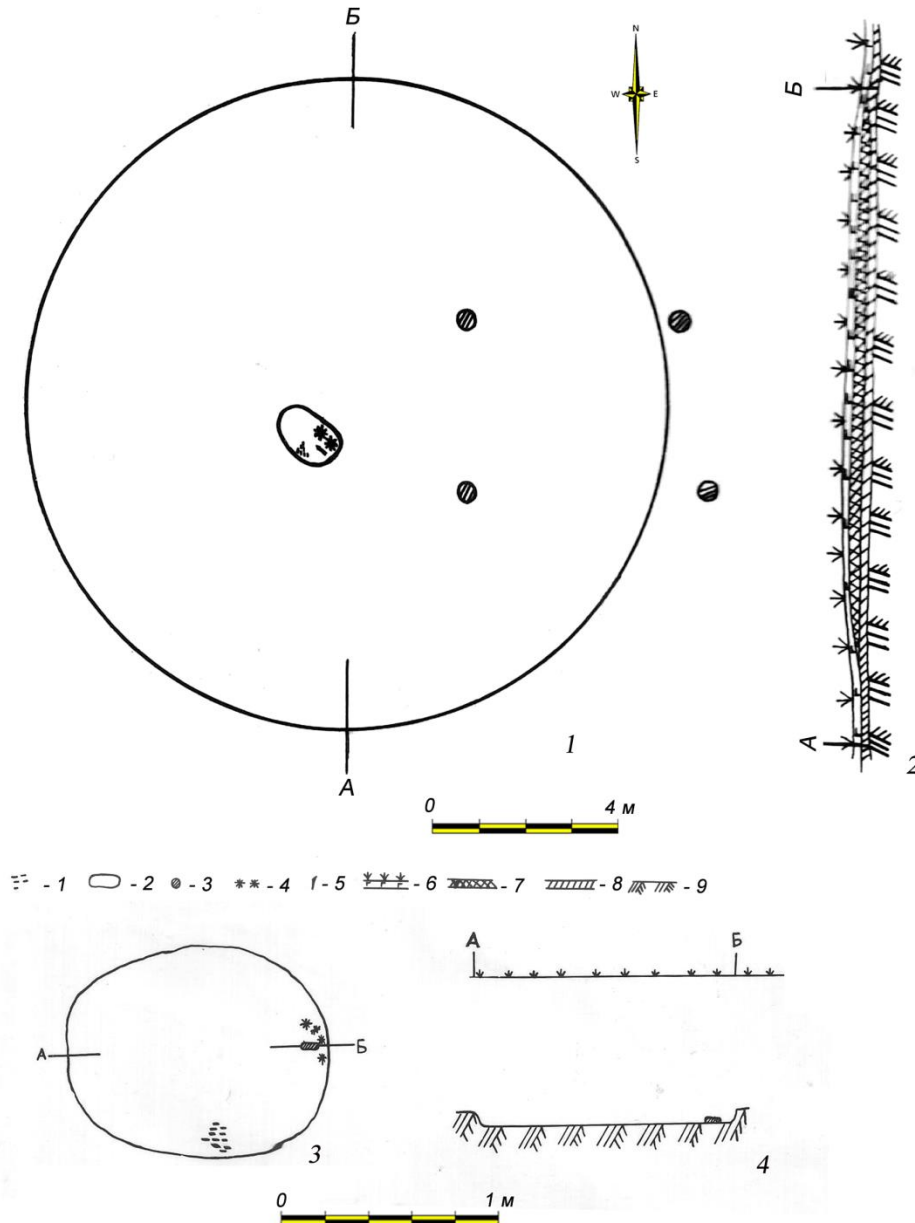

Рис. 16. Болахівці, курган 2. План (1), стратиграфічний профіль (2), план (3) і профіль поховальної ями (4) (умовні позначення: 1 – шматки вугілля; 2 – поховальна яма; 3 – сліди від стовпів; 4 – вохра; 5 – крем'яний ніж; 6 – гумус; 7 – насип кургану; 8 – шар суглинку; 9 – материк (за Сवेशніков, 1977)
 Fig. 16. Bolekhivtsi, barrow 2. Plan (1), stratigraphic profile (2), plan (3), and profile of burial pit (4) (Legend: 1 – pieces of charcoal; 2 – burial pit; 3 – traces of pillars; 4 – ochre; 5 – flint knife; 6 – humus; 7 – barrow mound; 8 – layer of clayish soil; 9 – bedrock (by Сवेशніков, 1977)

Курган 2 розміщений за 16 м на північний схід від кургану 1. Насип округлої форми діаметром 14 м і висотою 0,45 м. Сильно розораний. Стратиграфія така: гумус (орний чорнозем) товщиною 0,2 м, нижче залягав неоднорідний перемішаний ґрунт сірого кольору потужністю 0,25 м. Під цим шаром простежено спресований суглинок темно-коричневого кольору, товщиною 0,2 м. Материк представлений світло-жовтою глиною з мармуровими прожилками. За 0,6 м на північний захід від центру кургану на глибині 0,65 м від верху насипу виявлено поховальну яму, орієнтовану по лінії схід–захід із відхиленнями до північного заходу й південного сходу. Поховання овальної форми, розмірами 0,9×1,2 м. Нижня частина об'єкта незначно заглиблена в материк. У південно-східній, на дні, виявлено скупчення червоної вохри, поряд з якою розміщений ніж, виготовлений із туронського кременю темно-сірого забарвлення. Краї леза ножа із зовнішньої сторони покриті ретушшю, нанесеною в один ряд. Довжина ножа – 7,3 см, ширина – 2 см. Слідів кістяка не виявлено. У заповненні поховання траплялися шматки вохри, що утворювали невелике скупчення у його південній частині (рис. 16). На схід від центру кургану виявлено 4 округлі стовпові ями діаметром 0,35–0,4 м, заглиблені на 0,1 м у ґрунт від рівня їхнього виявлення. Вони утворювали прямокутник, розмірами 4,9×5,1 м. Ця споруда раніша від кургану або ж могла бути споруджена одночасно з насипом. Поряд північно-західної стовпової ями виявлено 2 шматки червоної вохри [Свешніков, 1977, арк. 7, табл. II, III, I; III, III, IV; V, I; XIII, 10].

Рис. 17. Болехівці, курган 3. Загальний вигляд на курган на початку досліджень (Науковий архів ВА ІУ НАНУ)

Fig. 17. Bolekhivtsi, barrow 3. General view on the barrow at the beginning of research (Scientific archive of DA of IUS of NAS of Ukraine)

Курган 3 перебував за 50 м на північний схід від кургану 2. У 1975 р. на його поверхні виявлено фрагмент від глиняної посудини, яку відносять до КШК. Перед початком робіт на поверхні знайдено фрагмент від ліпного горщика й уламок скребка на відщепі, виготовленого з туронського кременю. Поверхня скребка вкрита жорновою кіркою, а на зовнішній стороні,

дугасто сформованій, нанесена ретуш. Біля основи кургану зафіксовано фрагмент ножа на пластині, довжиною 3 см. На одній стороні помітні сліди полірування від ужитку, на другій – нанесена дрібна ретуш.

Насип кургану 3 округлої форми діаметром 20 м і висотою 0,66 м (рис. 17). Стратиграфічна колонка така: орний шар – 0,25 м, нижче – темно-сіра земля товщиною 0,35 м (насип кургану). Під нею виявлено похований чорнозем і коричневий суглинок товщиною 0,15 м, нижче – материк. Під насипом кургану, майже по всій його площі, трапляються дрібні вуглики і фрагменти кераміки, що на стародавньому горизонті місцями утворювали скупчення. У південно-західному секторі виявлено природне пониження ґрунту, заповнене сірою землею. Тут відкрито залишки вугликів і дрібні фрагменти кераміки, зовнішня поверхня яких червоного кольору, внутрішня – чорного. У південно-східному секторі зафіксовано декілька відщепів із туронського кременю. На відстані 1,6 м на південний захід від центру кургану виявлено поховання овальної форми. Розміри – 0,7×1,3 м. Захоронення орієнтоване по лінії північний схід – південний захід. Контури простежені на рівні материка на глибині 0,75 м від верху кургану й завглибшки 0,4 м від рівня виявлення. Стінки прямі (рис. 18). Заповнення складалося з чорної землі із вмістом вугликів та відщепу аморфної форми (кремінь туронський). Супровідного інвентарю, крім відщепу, не виявлено. На дні знайдено скупчення вохри, що позначала контури кістяка, який не зберігся [Свешніков, 1977, арк. 8–9, табл. III, V, VI; IV, I, II; V, 2; XIII, 9].

Рис. 18. Болехівці, курган 3. Поховання (Науковий архів ВА ІУ НАНУ)

Fig. 18. Bolekhivtsi, barrow 3. Burial (Scientific archive of DA of IUS of NAS of Ukraine)

Курган 5 розміщений на відстані 16 м на північний схід від кургану 4. Насип діаметром 20 м і висотою 0,86 м. Стратиграфічна колонка така: 1 – орний чорнозем потужністю 0,3 м; 2 – сіра земля (насип кургану) товщиною 0,5 м; 3 – захоронений шар ґрунту (темно-коричневий суглинок) потужністю 0,16 м; 4 – материк. На стародавньому горизонті в кількох місцях траплялися скупчення вугликів і дрібної кераміки. Фрагменти цеглястого кольору ззовні та

чорного зі середини. Керамічне тісто з домішкою піску та шамоту. На рівні стародавнього горизонту на відстані 0,9 м на південний захід від центру кургану виявлено декілька шматків червоної вохри. Жодних слідів поховання не знайдено [Сवेशніков, 1977, арк. 13–14, табл. VII, I, II].

Курган 7 виявлений на відстані 65 м на північний схід від кургану 4. Діаметр – 28 м, висота – 0,86 м. Стратиграфічна колонка така: 1 – орний чорнозем товщиною 0,3 м; 2 – сіра земля (насип кургану), товщина якої – 0,36 м; 3 – похований чорнозем і коричневий суглинок товщиною 0,2 м; 4 – материк. Перед початком робіт на поверхні насипу виявлено фрагмент кераміки, зовнішня поверхня якого темно-коричневого кольору, внутрішня – чорного зі слідами затирання. Керамічна маса з домішкою піску. Під насипом кургану, на рівні стародавнього горизонту, всюди траплялися фрагменти вугликів, що місцями утворювали скупчення, подекуди – уламки кераміки. У західній частині кургану на стародавньому горизонті виявлено відщеп із нанесеною з однієї сторони односторонньої ретушшю, виготовлений зі сірого туронського з чорними плямами кременю. На відстані 0,75 м на південний схід від центру, на глибині 0,86 м від верху кургану, на рівні материка, зафіксовано овальної форми поховальну яму, орієнтовану по лінії південний захід – північний схід, розмірами 1,9×1,2 м. Стінки прямі, зі слідами від знаряддя, яким було викопано яму (повздовжні й поперечні смуги). Заповнення об'єкта легко відділялося від стінок ями. Дно рівне, залягало на глибині 0,35 м від рівня виявлення об'єкта (1,21 м від вершини насипу). На стінках і дні поховальної ями помітні сліди дії вогню. Дно злегка рожевого кольору. Загалом стінки поховання значно твердіші від найближчого оточення. Заповнення складалося з насиченої чорної землі із вмістом вугликів і попелу. Біля північно-східного краю поховання лежали 3 більші шматки вугілля – залишки від обгорілого стовпа й дошки (плахти). Дно поховання вкрите шаром вохри (проте нерегулярним). Більше її скупчення виявлено біля південно-західного краю. Слідів інвентарю та кістяка не знайдено [Сवेशніков, 1977, арк. 15–16, табл. VIII, III, IV; IX, I, II; X, I].

Курган 9 розміщений на відстані 35 м на північний захід від кургану 7. Насип діаметром 16 м і висотою 0,32 м. Він сильно розораний, виділявся від найближчого оточення сірим забарвленням. Стратиграфія нашарувань така: 1 – сіра земля (насип кургану), товщина якої 0,3 м; 2 – стародавній похований чорнозем (0,15 м); 3 – материк (жовта глина з червоним забарвленням). На рівні стародавнього горизонту траплялися дрібні фрагменти кераміки з поверхнею коричневого кольору в поганому стані збереження.

Керамічна маса з домішкою шамоту й органіки. Також на стародавньому горизонті відкрито 2 пластини без слідів ретуші. Одна виготовлена зі сірого з чорними плямами волинського кременю, друга – з чорного матового. На відстані 1,03 м від центру кургану в південно-західному напрямку на рівні материка, на глибині 0,45 м, знайдено овальної форми поховальну яму розмірами 0,65×0,95 м. Захоронення орієнтоване по лінії південний захід – північний схід. Стінки прямі, дно рівне, виявлене на глибині 0,25 м від рівня фіксації (0,7 м від верху насипу).

На дні простежено декілька шматків червоної вохри та більший шматок деревного вугілля, а в південно-західній її частині стояв дуже погано збережений горщик (рис. 19). Від нього залишилися тільки дрібні фрагменти з коричневою заглаженою поверхнею. Деякі уламки орнаментовані відтисками тонкого шнура та смугою трикутних насічок. Над посудинкою стверджено більшу концентрацію вохри. Слідів скелета не виявлено [Сवेशніков, 1977, арк. 17, табл. IX, III, IV; XI, I, II].

Курган 10 розміщений за 50 м на північний схід від кургану 8. Діаметр – 40 м, висота – 1,25 м. Він, як і попередні насипи, розміщений на гребні гряди, що тягнеться з південного заходу на північний схід. Стратиграфія кургану така: 1 – орний чорнозем (0,3 м); 2 – насип кургану (сіра земля) товщиною 0,9 м; 3 – похований гумус і шар темно-коричного суглинку, потужністю 0,05 м; 4 – материк. Під насипом виявлено 3 поховання (рис. 20).

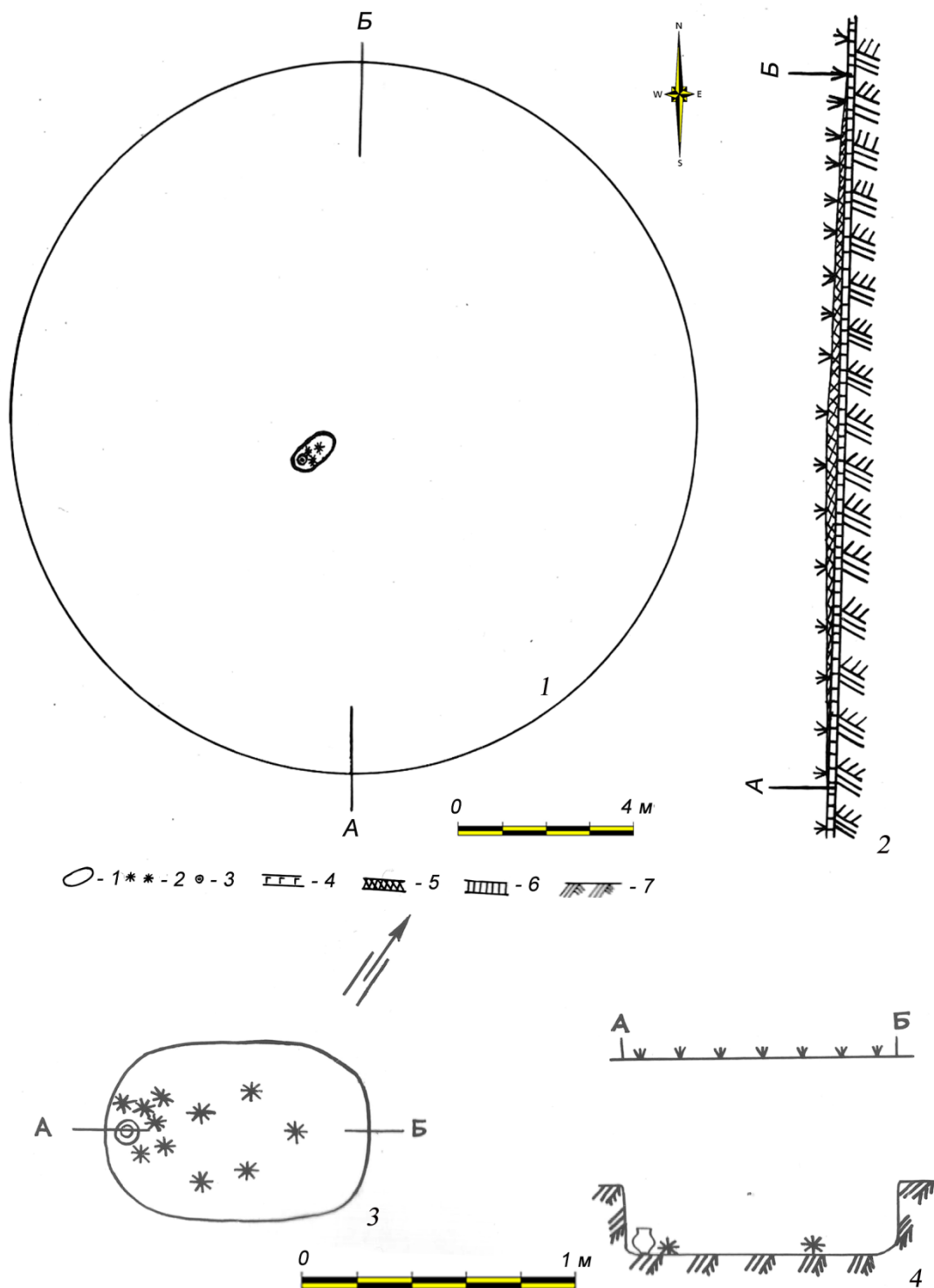

Рис. 19. Болеківці. План кургану 9 (1), стратиграфічний профіль (2), план (3) і профіль поховальної ями (4) з кургану 9 (умовні позначення: 1 – поховальна яма; 2 – вохра; 3 – посуд; 4 – гумус; 5 – насип кургану; 6 – шар суглинку; 7 – материк) (за Свешніков, 1977)

Fig. 19. Bolekhivtsi. Plan of barrow 9 (1), stratigraphic profile (2), plan (3), and profile of burial pit (4) from barrow 9 (legend: 1 – burial pit; 2 – ochre; 3 – ceramic ware; 4 – humus; 5 – barrow mound; 6 – layer of clayish soil; 7 – bedrock) (by Свешніков, 1977)

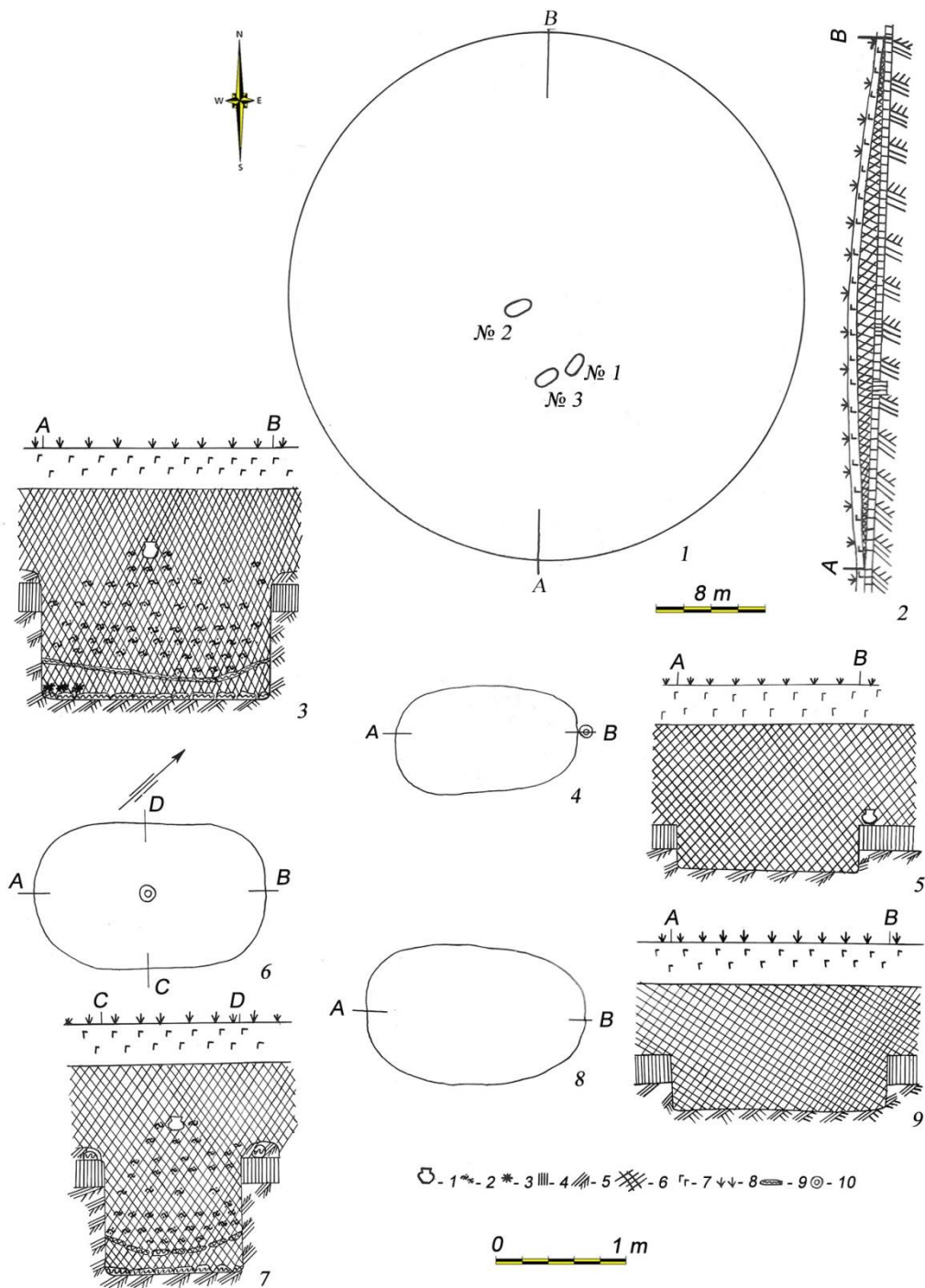

Рис. 20. Болехівці. План кургану 10 (1), стратиграфічний профіль (2), плани та профілі поховань кургану 10: 3, 6, 7 – поховання 2; 4, 5 – поховання 3; 8, 9 – поховання 1. Умовні позначення: 1, 10 – посуд; 2 – шматки вугілля; 3 – вохра; 4 – суглинок; 5 – материк; 6 – заповнення поховань; 7 – гумус; 8 – рівень денної поверхні; 9 – шматки дерева (за Свешніков, 1977)

Fig. 20. Bolekhiivtsi. Plan of the barrow 10 (1), stratigraphic profile (2), plans and profiles of burials of the barrow 10: 3, 6, 7 – burial 2; 4, 5 – burial 3; 8, 9 – burial 1. Legend: 1, 10 – ceramic ware; 2 – pieces of charcoal; 3 – ochre; 4 – clayish soil; 5 – bedrock; 6 – filling of burials; 7 – humus; 8 – modern surface; 9 – pieces of wood (by Свешніков, 1977)

Поховання 1 зафіксоване за 6 м на південний схід від центру кургану на глибині 1,2 м – у шарі передматерикового суглинку коричневого кольору. Захоронення овальної форми, розмірами 1×1,65 м, орієнтоване по лінії південний захід – північний схід. Дно зафіксоване на глибині 0,4 м від рівня виявлення. Заповнення складалося з чорного твердого шару із вмістом вугликів і фрагментів кераміки. Фрагменти з коричневою зовнішньою та чорною внутрішньою поверхнями. Керамічна маса з домішкою шамоту.

Поховання 2 виявлене за 1,3 м на захід від центру насипу на глибині 1,25 м. Яма овальної форми розмірами 1,05 × 1,75 м, орієнтована по лінії південний захід – північний схід. Над похованням, на глибині 0,75 м, у центральній частині виявлено залишки погано збереженого горщика, від якого залишилися дрібні фрагменти коричневого кольору. Керамічна маса з домішкою шамоту. Вінця прямі та вузькі, поверхня заглажена й орнаментована шнуровими відтисками. Заповнення складалося з чорної землі із вмістом значної кількості дрібних вугликів, що місцями залягали суцільним шаром. Стінки поховання прямі. Навкруги воно оточене викидом світло-жовтої материкової глини, а з двох його довгих сторін покладено по колоді, перекритій викидом материка. У заповненні ями виявлено відщеп аморфної форми зі сірого туронського кременю. Вздовж одного краю відщепу нанесена одностороння дрібна ретуш. Дно виявлене на глибині 1,85 м від верху кургану. На глибині 0,3 м вище дна залягав шар зотлілого дерева, яке первісно перекривало поховання, із плином часу запалося і лежало вздовж коротких стін захоронення, а в центральній частині доходило до самого дна. На дні виявлено ідентичні плахти, що лежали вздовж довгих стін ями, а в середній частині – впоперек. У західній частині на плахтах лежало декілька шматків червоної вохри. Слідів поховання не виявлено.

Поховання 3 розміщене на відстані 6,8 м на південь від центру кургану, на глибині 1,25 м. Захоронення овальної форми, розмірами 0,8×1,4 м, орієнтоване по лінії південний захід – північний схід. Над північно-східним краєм поховання, за його межами, виявлено чорного кольору посудинку, орнаментовану горизонтальними та скісними відтисками шнура. Від неї залишилися дрібні фрагменти кераміки. Поховання заповнене темно-сірим шаром із вмістом дрібних вугликів та уламків кераміки. Також у заповненні виявлено неретушований відщеп аморфної форми зі сірого туронського кременю. Дно зафіксоване на глибині 1,4 м від верху кургану. Слідів скелета не виявлено. На всій площі на рівні стародавнього горизонту перебували розкидані вуглики та шматки кераміки, а в його центральній частині – грудки вохри [Свешніков, 1977, арк. 17–20, табл. XI, III, IV; XII].

Курган 13 розміщений на відстані 350 м на північний схід від кургану 10. Діаметр насипу – 24 м, висота – 1,54 м, нерозораний. Стратиграфія нашарувань така: 1 – орний задернований шар товщиною 0,2 м; 2 – перемішаний чорної землі й жовтої глини, потужністю 1,4 м; 3 – рівень стародавньої поверхні (стародавній гумус), товщина якого – 0,08 м; 4 – материк (жовта глина). На рівні стародавньої поверхні виявлено значну кількість розкладеної кераміки червоного кольору, у зламі – чорного. Під насипом зафіксовано два поховання та вогнища (рис. 21).

Поховання 1 розміщене на відстані 9,6 м на південний захід від центру кургану. Над поховальною ямою на рівні стародавнього горизонту на глибині 1,15–1,2 м зафіксовано темно-коричневий шар, що залишився від дерев'яного перекриття, товщиною 0,05 м. Перекриття локалізоване на площі розмірами 8,5×12 м. Воно перекривало обидва поховання. Захоронення вкопане в рівень стародавньої поверхні та материк на глибину 0,6 м від рівня виявлення, прямокутної форми з косо зрізаними кутами, розмірами 0,6×1,8 м, орієнтоване по лінії схід–захід із відхиленнями до південного сходу та північного заходу. Вздовж довгих стінок поховальної ями простежено по дві напівкруглі плями, що залишилися від дерев'яних стовпів. Заповнення складалося з інтенсивного чорного шару із вмістом значної кількості вугликів, які перетворилися на сажу. На дні поховання і вздовж стінок слідів дерев'яних конструкцій не простежено. Проте на користь їхнього існування тут свідчать дві плями від дерев'яних

стовпців, що з південної сторони виступали на 0,18 м за межі поховання та були розміщені на рівній відстані від західної стінки (0,4 м) і стільки ж від першого до другого стовпця. Три добре простежені стовпи діаметром 0,22 м. На рівному дні ями, у західній частині, виявлено 2 скупчення червоної вохри. Скелета й супровідного інвентарю не відкрито. На відстані 4 м на схід від поховання 1 знайдено близько 15 дрібних фрагментів кераміки в поганому стані збереження. У трьох місцях навкруги поховальної ями засвідчено скупчення вохри діаметром 5–10 см. Перше розміщене на відстані 1 м на схід від поховання, друге – за 2,5 м на північний схід, третє – за 2 м на північ.

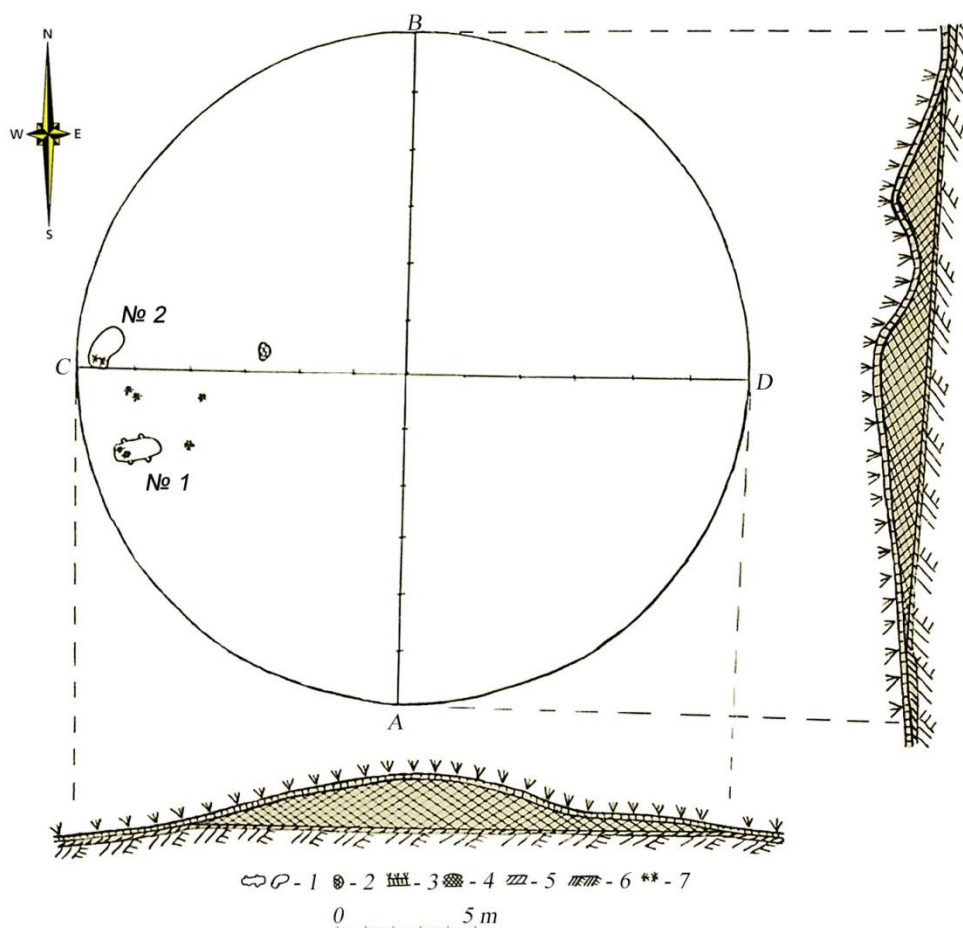

Рис. 21. Болекхівці. План та профілі кургану 13. Умовні позначення: 1 – поховання 1, 2; 2 – вогнище; 3 – сучасний горизонт і гумус; 4 – насип кургану; 5 – стародавній гумус; 6 – материк; 7 – вохра (за Свешніков, 1978а).

Fig. 21. Bolekhivtsi. Plan and profile of the barrow 13. Legend: 1 – burials 1, 2; 2 – hearth; 3 – modern horizon and humus; 4 – barrow mound; 5 – ancient humus; 6 – bedrock; 7 – ochre (by Свешніков, 1978а)

На відстані 5 м на північний схід від поховання 1 на стародавньому горизонті, на глибині 1,6 м від верху насипу, виявлено залишки вогнища. Воно виступило як пляма обпаленої до червоного кольору землі діаметром до 0,6 м і товщиною 3 см. На місці вогнища зафіксовано також дрібні вуглики.

Поховання 2 розміщене на відстані 10,9 м на захід від центру кургану на рівні стародавнього горизонту. Воно неправильно-овальної форми, розмірами 1,05 × 1,73 м, орієнтоване по лінії південний захід – північний схід. Завглибки 0,6 м від рівня виявлення.

Заповнення складалося з чорного шару із вмістом вугликів, що траплялися переважно при північно-східній стінці. На дні поховання, у південно-західному куті, лежала на ребрі видовженої форми річкова піщана галька з однією рівною стороною (можливо, розтирач), довжиною 15 см. При південно-західній частині зафіксовано 2 грудки червоної вохри. Слідів скелета не виявлено [Свешніков, 1978, арк. 18–21, табл. V, 1, 2; VI, VII].

Курган 14 локалізований на відстані 150 м на північний захід від кургану 13. Насип сильно знівельований, розмірами 36×42 м, довшою стороною орієнтований по лінії південний захід – північний схід і висотою 1,26 м. За межами довгих сторін чітко простежуються западини шириною до 10 м від вибирання ґрунту під спорудженням насипу. Стратиграфічна колонка кургану така: 1 – орний чорнозем товщиною 0,2 м; 2 – насип (чорна мішана земля із материковою глиною) потужністю 1,3 м; 3 – стародавній гумус, товщина якого 0,08 м; 4 – шар суглинку товщиною 0,35 м; 5 – материк (глина світло-жовтого кольору). На всій площі траплялися дрібні фрагменти вугілля та кераміки червоного кольору (у зламі – чорного), форму яких відновити неможливо. У південно-західному й північно-східному секторах фрагменти кераміки утворювали невеликі скупчення, що склалися із декількох десятків фрагментів. Під насипом зафіксовано сліди вогнища й дерев'яний настил, що перекривав поховання. Поховання розміщувалося у південно-західному секторі кургану. Від настилу залишився тлін коричневого кольору, розмірами 6×8 м. На відстані 1,5 м на південний захід від центру виявлено нечіткі сліди поховальної ями, розміщеної на рівні стародавнього горизонту. Поховання виділялося серед найближчого оточення темнішим забарвленням. У заповненні траплялися вуглики, грудочки вохри та дрібні фрагменти кераміки. Слідів скелета не виявлено.

Вогнище розміщене на рівні стародавнього горизонту на відстані 8,2 м на південний схід від центру кургану з невеликим відхиленням на схід. Воно являє собою скупчення землі чорного кольору із вмістом дрібних вугликів, фрагментів кераміки та тваринної кістки. Вогнище овальної форми розмірами 1×1,15 м і товщиною 5–7 см перекривало обпалену до червоного кольору глину [Свешніков, 1978, арк. 21–22, табл. V, 3; VIII].

4. Стебник (у літературі пам'ятка має назву Колпець від назви хутора), Дрогобицька міська громада, Дрогобицький р-н, Львівська обл. Курганний могильник розміщений на високому березі долини р. Тисмениця. Первісно курганний могильник, розміщений в ур. Колпецька Діброва, складався із 10 насипів. У 1932 р. Т. Сулімирський і М. Смішко розкопали 9. Діаметр насипів – від 12 до 30 м та висота – від 0,3 до 1,5 м (рис. 22). Під насипами виявлено 1–2 поховання із залишками трупопокладень та трупоспалень і по кілька невеликих вогнищ [Sulimirski, 1935, s. 22; Smiszko, 1933, s. 24; Кобільник, 1933, с. 33]. Частина курганів зруйнована спорудженням у 1907 р. «солянок». Наприкінці 1990-х років Українсько-польська археологічна експедиція оглянула курганний могильник, відтак зафіксовано 4 кургани зі слідами давніх розкопів та 1 недосліджений, частково підрізаний автотрасою Львів–Трускавець. Насипи розміщені ланцюжком на відстані 250 м і тягнуться у напрямку з південного сходу на північний захід [Махнік та ін., 2000, с. 36, 40]. Наявність вохри засвідчено в курганах 2, 3, 5, 7.

Курган 2 діаметром 28 м і висотою 3 м. Поверхня вкрита дубовими деревами. Його досліджували закладеною поперечною траншеєю. Її ширина становила 4 м, у центрі – 5 м. Верхня частина кургану до глибини 0,4 м складалася з дерну, нижче залягав насип (до глибини 2,7 м), верхня частина якого була із вмістом вугликів. На стародавньому горизонті, по центрі, досліджено вогнище діаметром 3 м, біля якого виявлена прямокутної форми могильна яма розмірами 1,3×1,8 м, зорієнтована по лінії південний схід – північний захід, яку перекривав дерев'яний настил із дубових колод до 8 м у діаметрі (рис. 23). Стінки ями також обкладені деревом. Кістки похованого не збереглися. На дні поховальної ями виявлено грудки вохри та крем'яну лінзоподібну в перетині сокиру. У різних місцях кургану знайдено шматочки кераміки, крем'яні відщепи та деревне вугілля [Sulimirski, 1968, p. 133, plan 28, 1; fig. 16, 4; Свешніков, 1977–1980, арк. 53–54].

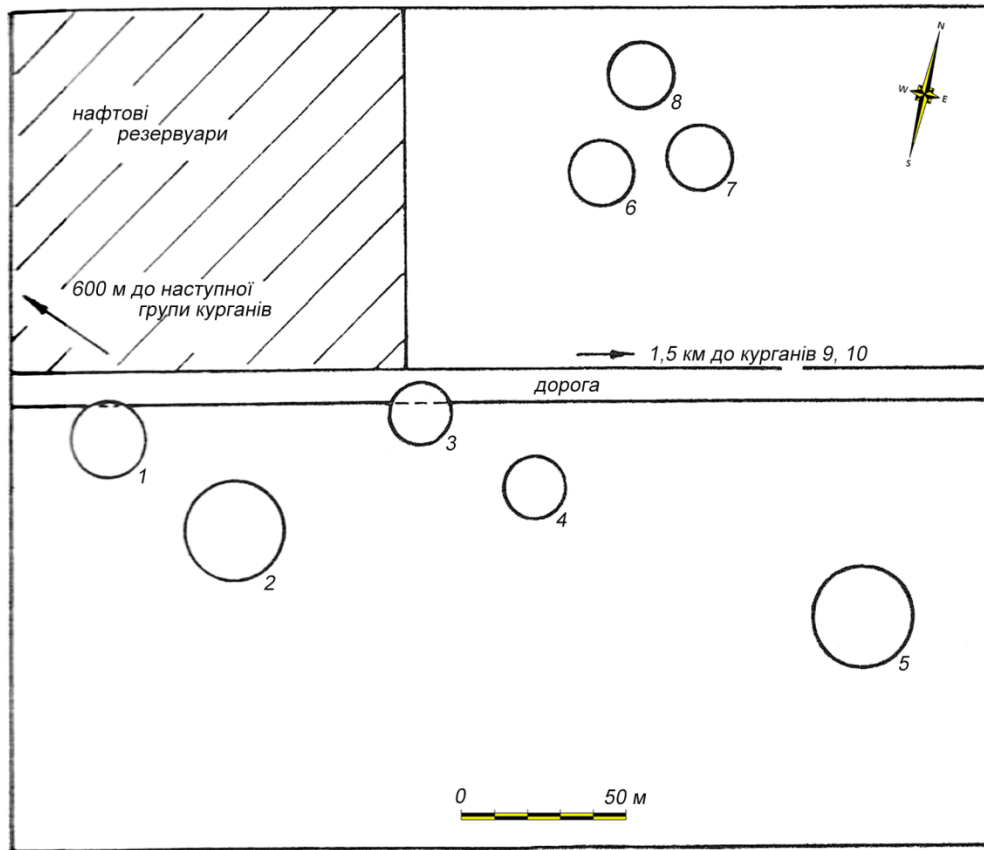

Рис. 22. Колпець. План курганного могильника (за Sulimirski, 1968)

Fig 22. Kolpets. Plan of the barrow cemetery (by Sulimirski, 1968)

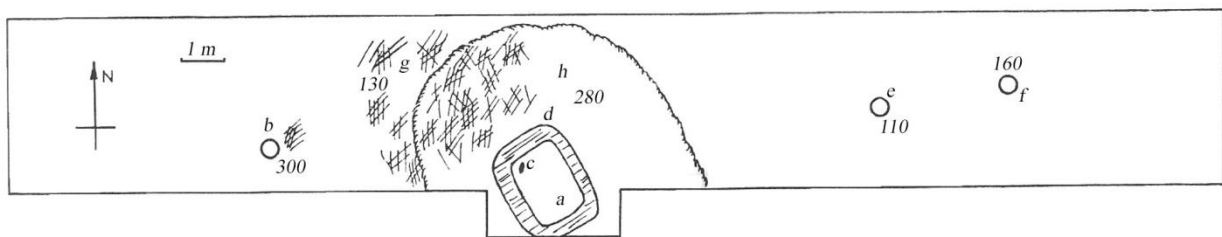

Рис. 23. Колпець. План кургану 2 (умовні позначення: а – поховання; b – розвал посудини; c – крем'яна сокира; d – залишки дубових колод, що перекривали поховання; e, f – фрагменти кераміки; g – ділянка, на якій виявлено скупчення деревного вугілля, декілька фрагментів посуду та крем'яних знахідок; h – площа, вкрита дерев'яним настилом) (за Sulimirski, 1968)

Fig. 23. Kolpets. Plan of barrow 2 (legend: a – burial; b – remains of ceramic ware; c – flint axe; d – remains of oak logs, which overlapped burial; e, f – fragments of ceramic ware; g – area, where the concentration of charcoal, fragments of ceramic ware and flint artifacts were discovered; h – area covered by wooden flooring) (by Sulimirski, 1968)

Насип кургану 3 становив 18 м у діаметрі й висотою в 1 м. Уздовж простягалася дорога. Дослідники розкопали північну частину насипу. Поховання у кургані 3 здійснене на стародавньому горизонті. У центральній частині виявлено погано збережений глиняний посуд (черпак, миску та кубок, орнаментовані шнуровими відтисками). Реконструювати його не

вдалося. Неподалік від посуду виявлено шматки вохри, крем'яний ніж та кам'яну просвердлену сокиру, виготовлену з вапнякового пісковика. Довжина сокири – 10,3 см, максимальна ширина – 5 см, діаметр отвору – 2 см. У північно-східній частині кургану зафіксовано невеликих розмірів вогнище [Sulimirski, 1968, p. 133, plan 29, 3; Свешніков, 1977–1980, арк. 54].

Насип кургану 5 30 м у діаметрі та 0,5 м заввишки. Досліджувався траншеєю завширшки 5 м. Під насипом, над могильною ямою, виявлено залишки дерев'яного настилу, що розміщувався у центральній частині кургану. Прямокутної форми поховання зафіксовано на глибині 0,8 м – на рівні стародавнього горизонту, розміри – 1,7×2 м, зорієнтоване по лінії південний схід – північний захід, завглибшки 0,75 м від стародавнього горизонту. Стінки також були обкладені деревом, а саме поховання перекрите настилем із дубових колод. Скелет похованого не зберігся. На дні знайдено шматки червоної вохри. Біля захоронення (при південному куті) – лінзоподібну в поперечному перетині крем'яну сокиру, що не збереглася. Біля північного кута лежав крем'яний ніж. Навколо ями розміщувалися чотири вогнища різної

Рис. 24. Колпець, курган 7. Поховання (Науковий архів ВА ІУ НАНУ)

Fig. 24. Kolpets, barrow 7. Burial (Scientific archive of DA of IUS of NAS of Ukraine)

розмірами 1,8×1,2 м з орієнтацією північний схід – південний захід, завглибшки 0,7 м від рівня виявлення (рис. 24). Поховання було перекрите настилем із дубових колод, сліди якого виявлені на рівні 0,3 м від дна ями. На його дні були зафіксовано окремі сліди червоної вохри та кілька її шматочків. Скелет не зберігся. На відстані близько 0,5 м на захід від поховання, на площі приблизно 1 м виявлено залишки деревного вугілля. Також тут знайдено крем'яний

величини. На одному з них виявлено фрагменти посуду. У північно-західному напрямку від поховання знайдено скупчення перепалених кісток тварин і сліди п'ятого вогнища у вигляді невеликого заглиблення з обпаленими до червоного кольору стінками, де зафіксовано чорного кольору посудину з двома вушками та фаянсові єгипетські намистини. Висота посудини – 8,5 см, діаметр вінець – 9,2 см, дно випукле, товщина стінок – 2 мм. На невеликій відстані від п'ятого вогнища лежала розбита посудина, що входила, ймовірно, до ще одного підзахоронення. Окрім цього, на стародавньому горизонті зафіксовано ще один крем'яний ніж і виявлено крем'яний скребок. Із кургану походить фрагмент крем'яної сокири [Sulimirski, 1968, p. 134, plan 28, 4, plate 8, 2; Свешніков, 1977–1980, арк. 54].

Курган 7 діаметром 20 м і висотою 0,8 м. У центрі, на глибині 0,5 м, знайдено погано збережену глиняну посудину червоного кольору. Випал слабкий, керамічна маса з домішкою піску. У центральній частині, під насипом, на рівні стародавньої поверхні, знайдено могильну яму

відщеп і повністю розкладену посудину, подібну за всіма ознаками на попередню [Sulimirski, 1968, p. 134, plan 29, 1].

5. **Нижні Гаї**, Дрогобицька міська громада, Дрогобицький р-н, Львівська обл. Курганний могильник в ур. Могилки (інша назва – Толока) на вершині пагорба з абсолютними висотами 310–311 м н. р. м. (рис. 25). Відкрив його Л. Сікора. У 1998–1999 рр. могильник обстежила Українсько-польська археологічна експедиція. До курганного могильника входило 17 насипів. Кургани дуже знівельовані, різної величини (діаметр насипів коливається в межах 10–31 м, висота – 0,12–1,33 м), розміщені на площі 180×190 м². Насипи споруджені у вигляді неправильного кола, всередині якого виділяються 2 скупчення (східне й західне). У кожному домінує курган більших розмірів, навколо якого – менші. На багатьох насипах помітні сліди від вкопів. У стінці кургану 5, поруйнованого польовою дорогою, виявлено фрагмент посудини КШК. У 2000–2001 рр. учасники Українсько-польської археологічної експедиції проводили дослідження 3-х курганів (кургани 7, 8, 10). Кургани 7 і 8 входили до складу західного скупчення, курган 10 – східного [Махнік та ін., 2000, с. 41, рис. 2, С; Machnik et al., 2000, s. 198, рус. 12, foto 1; Machnik, Pavliv, Petehyrycz, 2005, s. 20–21; 2006, p. 152, рус. 5; 2011; Павлів, Петегірич, 2002, с. 55–56; Павлів, Петегірич, Принада, 2004, с. 49–51; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 293–321; Павлів, Петегірич, Махнік, 2015, с. 324–325]. Вохра виявлена в курганах 8 і 10.

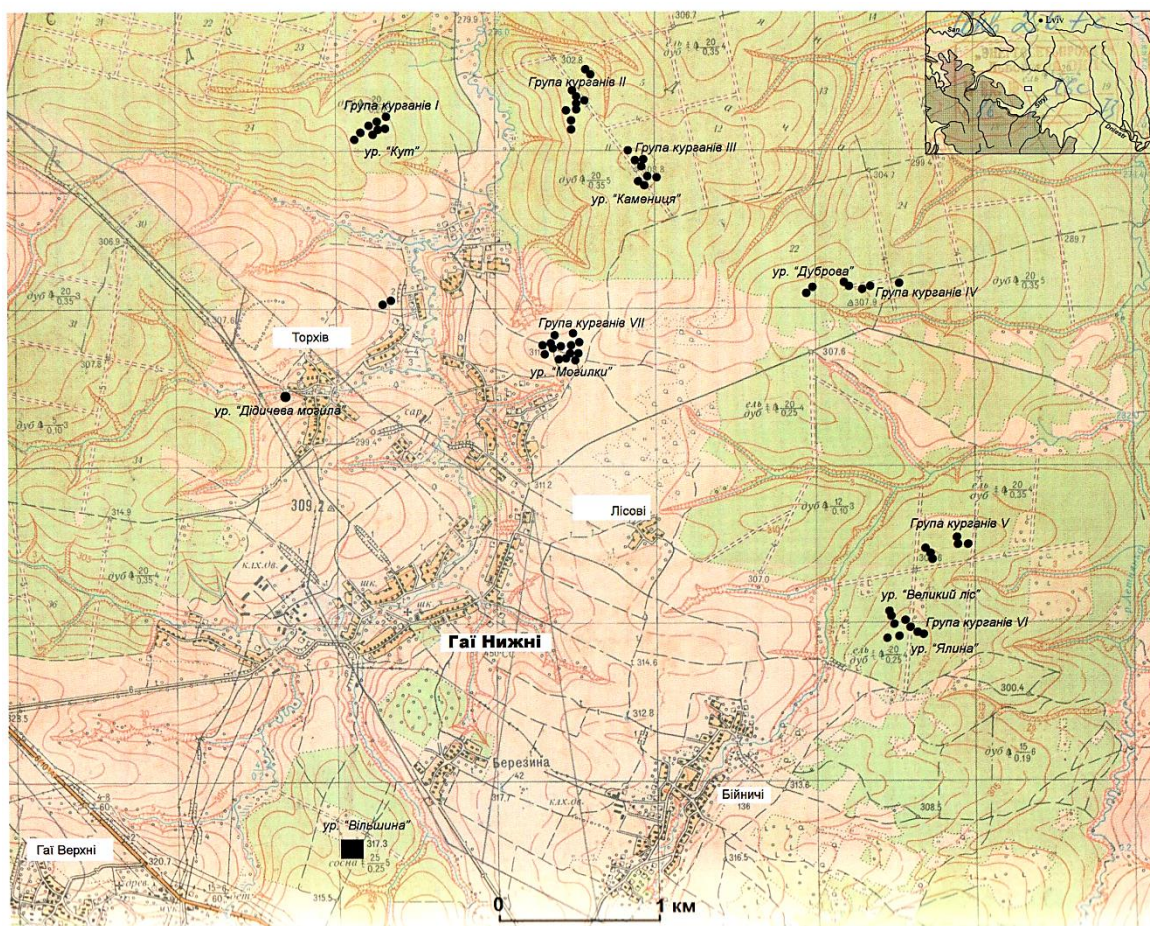

Рис. 25. Локалізація курганних могильників в околицях с. Гаї Нижні (за Machnik, Pavliv, Petehyrycz, 2011)

Fig. 25. Localization of barrow burial grounds near Gai Nyzhni (by Machnik, Pavliv, Petehyrycz, 2011)

Курган 8 розташований у центральній частині курганної групи, діаметр по осі південь–північ становив 16,7 м, по осі схід–захід – 15 м, висота – 0,7 м. Площа розкопу – 4 ари. Стратиграфія нашарувань така: 1 – сучасний дерн темно-сірого кольору (горизонт «а») товщиною 0,05–0,07 м; 2 – сипкий елювіальний шар сіро-жовтого кольору (горизонт «б») товщиною 0,2–0,3 м (при краях насипу – 0,4 м); 3 – основа насипу, ілювіальний неоднорідний шар темно-сірого, місцями чорного кольору (горизонт «с»), товщина якого в центральній частині насипу на площі 2 м становила 0,6 м, в іншій частині кургану – 0,1–0,2 м; 4 – первісний гумус темно-сірого (горизонт «д»), майже чорного, забарвлення, товщиною 0,1–0,3 м. У верхньому рівні горизонту «д», на глибині 0,7 м, відкрито об'єкти 1 і 2, а на нижньому, на глибині 0,9 м, – об'єкт 3. У центральній частині насипу на глибині 0,8–0,85 м зафіксовано поховання – об'єкт 4 [Machnik, Pavliv, Petehyrcz, 2011, s. 56–60, рис. 10–12; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 300–301].

Об'єкт 1 виявлений у секторі С на відстані 1,5 м у південно-західному напрямку від центру. Форма – неправильно-овальна, розміри – 1,2×1 м. Дно плоске, нерівне заглиблене на 0,1–0,15 м від рівня виявлення. Заповнення темно-коричневого, місцями чорного кольору із вмістом вугликів у центральній і північній частинах. По краях заповнення об'єкт мав світло-сірий відтінок. Стінки на стику із заповненням значно твердіші, що може бути спричинене дією вогню [Machnik, Pavliv, Petehyrcz, 2011, s. 60, рис. 13, А, В; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 301].

Об'єкт 2 розміщений на 1 м на схід від центру кургану округлої форми, розмірами 0,55×0,5 м, лінзоподібної форми у профіль і завглибшки 0,2 м від рівня виявлення. Заповнення неоднорідне, верхня частина світло-сірого кольору, нижня – світло-охристого із вмістом вугликів і більш світлішого шару, що залягав під ним. У нижній частині заповнення на площі діаметром 0,2–0,25 м і товщиною 0,1 м виявлено 8 фрагментів кісток кози або вівці й незначну кількість деревного вугілля. У південно-західній частині об'єкта – декілька дрібних фрагментів кераміки. Подібні фрагменти посуду перебували за 0,3 м у південно-західному напрямку від об'єкта [Machnik, Pavliv, Petehyrcz, 2011, s. 60, рис. 13, С, D; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 301].

Об'єкт 3 зафіксовано на глибині 0,9 м у секторі В на відстані 3 м на північний схід від центру кургану, неправильно прямокутної форми, розмірами 0,75×0,4 м і завглибшки 0,1 м. Довшою стороною орієнтований по лінії північний захід – південний схід. Заповнення тверде темно-коричневого, при стінках – світло-сірого кольору. На відстані 1 м на захід від об'єкта виявлено декілька дрібних фрагментів кераміки [Machnik, Pavliv, Petehyrcz, 2011, s. 62, рис. 13, E, F; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 301].

Об'єкт 4 (поховання) локалізований у центральній частині кургану в горизонті «д», на глибині 0,8–0,85 м. Поховання перекривав невеликий насип діаметром 2 м і висотою 0,6 м. Об'єкт наближений до овальної форми, розмірами 1,1×0,6 м, орієнтований довшою стороною у напрямку схід–захід (рис. 26). На глибині 1–1,05 м форма набула вигляду прямокутника із заокругленими кутами, довша вісь якого проходила в напрямі північний схід – південний захід із відхиленням до заходу, розмірами 1,1×0,65 м. Дно плоске, зафіксоване на глибині 0,2–0,25 м від рівня виявлення. Пристінні частини дна поховання на ширині 5–10 см із північного та східного боків були глибшими на 0,1–0,15 м і трохи нахиленими до її середини (пази від якоїсь конструкції). Заповнення складалося із твердої землі темно-коричневого, місцями майже чорного кольору із вмістом значної кількості вугликів, що подекуди утворювали скупчення. При дні залягав тонкий чорний прошарок, який вкривав усю поверхню ями.

У придонній частині поховання, на глибині 1,05–1,1 м від вершини насипу, виявлено грудки червоної вохри. У чорному прошарку виділялася пляма світлішого забарвлення, що нагадувала відбиток тіла померлого, який лежав на правому боці з піднятими ногами, орієнтований головою на захід. На дні поховальної ями, у її південно-західній частині, виявлено глиняний кубок із добре виділеними, злегка відхиленими назовні вінцями, випуклим

корпусом і злегка вгнутиим дном. Верхня частина зовнішньої поверхні орнаментована складним геометричним мотивом у вигляді горизонтальних заглиблених смуг, косої сітки та горизонтальної ялинки. Зовнішня поверхня заглажена, проте нерівна, світло-охристого кольору. Внутрішня і злам – темно-сірого. Керамічне тісто з домішками шамоту й мікроскопічних часток кварцу. Висота посудини – 10,3 см, найбільший діаметр тіла – 10,7 см, діаметр вінець – 9 см, діаметр дна – 5 см, товщина стінок – 0,3–0,5 см [Machnik, Pavliv, Petehyrycz, 2011, s. 62–73, рис. 14–16, фото 28–42; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 303–307, рис. 5–6].

Рис. 26. Гаї Нижні, курган 8. Поховання (об'єкт 4) (за Machnik, Pavliv, Petehyrycz, 2011)

Fig. 26. Gai Nyzhni, barrow 8. Burial (object 4) (by Machnik, Pavliv, Petehyrycz, 2011)

Під насипом знайдено кілька десятків фрагментів кераміки та кільканадцять крем'яних артефактів. Найбільша кількість кераміки походить із невеликого кіпця та найближчого оточення поховальної ями. Поодинокі фрагменти траплялися рідко, поза межами маленького насипу. Виявлені уламки керамічного посуду розділено на 8 технологічних груп, серед яких виділено декілька підгруп. Частина керамічних виробів орнаментована горизонтальними відбитками шнура, ялинки й заглибленими смугами. Серед основної маси виробів незначна кількість знахідок належить КЛП. Крем'яні артефакти, на відміну від кераміки, значно розпорочені в межах насипу. Лише одна знахідка виявлена в невеликому насипі.

Серед крем'яних можна виділити пластини (5 од.), скребок, відщепи (9 од.) і скалку. З огляду на сировину, з якої вони виготовлені, домінує кремій південно-східного походження, по одній знахідці – з юрайського та шоколадного. Два відщепи виконані з чорного менілітового роговика [Machnik, Pavliv, Petehyrycz, 2011, s. 74–92, рис. 17–21; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 305].

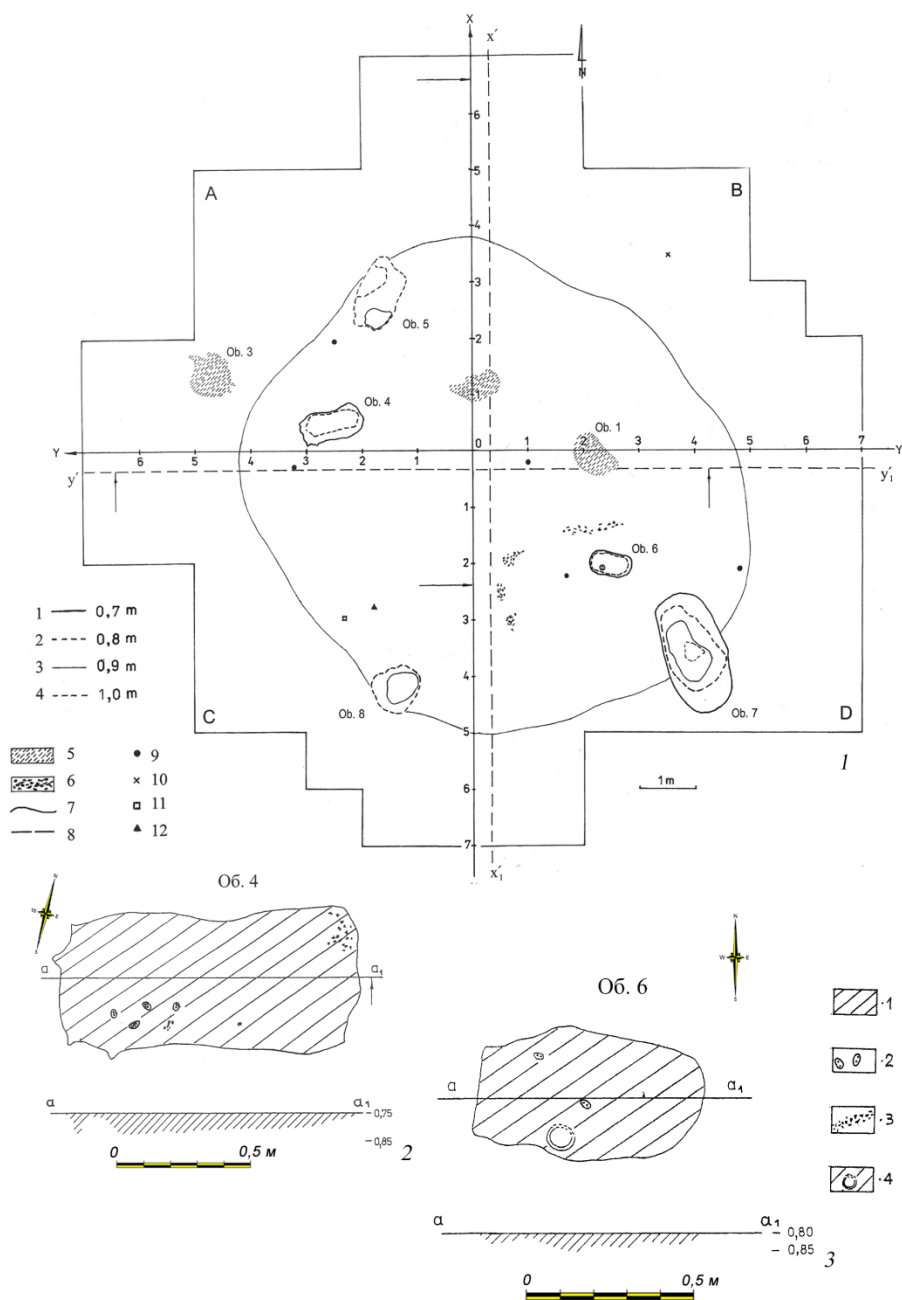

Рис. 27. Гаї Нижні, ур. Могилки. 1 – план кургану 10 на глибині 0,6 м: 1–4 – об'єкти 5–8 на різних глибинах; 5 – заповнення неглибоких об'єктів 1–3; 6 – скупчення деревного вугілля; 7 – межі максимального поширення горизонту «с»; 8 – вісь, по якій нарисовано профіль кургану; 9 – стовпові ямки; 10 – крем'яні знахідки; 11 – намистини; 12 – залізний предмет; 2, 3 – план і перерізи об'єктів 4, 6 (поховальні ями): 1 – заповнення об'єктів; 2 – вохра; 3 – деревне вугілля; 4 – посудина (за Machnik, Pawliw, Petehyrycz, 2011)

Fig. 27. Gai Nyzhni, Mohylky Place. 1 – plan of barrow 10 on the depth of 0,6 m: 1–4 – objects 5–8 on the different depths; 5 – infill of shallow objects 1–3; 6 – concentration of charcoal; 7 – limits of maximal distribution of horizon «с»; 8 – axis, on which profile of barrow was drawn; 9 – pillar pits; 10 – flint artifacts; 11 – beads; 12 – iron object; 2, 3 – plan and sections of objects 4, 6 (burial pits): 1 – infill of the objects; 2 – ochre; 3 – charcoal; 4 – vessel (by Machnik, Pawliw, Petehyrycz, 2011)

Курган 10 розташований у східній частині могильника, сильно знівельований, по лінії північ–південь діаметром 14 м, по лінії схід–захід – 16 м, висотою 0,4 м. Первісно становив 7–8 м у діаметрі та 2,5–3 м у висоту. Навколо кургану з північно-східного й західного боків спостережено пониження терену, що може бути місцями від вибирання землі під спорудження насипу. Стратиграфія така: 1 – дерн темно-сірого кольору, товщиною 0,06–0,08 м (горизонт «а»); 2 – сипкий та однорідний елювіальний шар сіро-жовтого кольору (горизонт «б»), потужність якого в центральній частині становить 0,3 м, а по краях – 0,45 м; 3 – ілювіальний шар темно-коричневого, місцями чорного кольору (горизонт «с»); 4 – первісний гумус, елювіальний шар світло-коричневого кольору, товщиною 0,2 м. На глибині 0,7 м, на рівні світло-жовтого материка, під насипом кургану виявлено 8 об'єктів, 2 з яких – поховання (об'єкти 4, 6) (рис. 27) [Machnik, Pavliv, Petehyrcz, 2011, s. 108–112, гус. 22–24; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 312, рис. 7].

Об'єкт 1 виявлений під дерновим шаром на глибині 0,17 м за 2 м на схід від центру кургану. У плані він неправильно-прямокутної форми із заокругленими кутами, розміром 0,4×0,6 м, прямими стінками, рівним дном, глибиною 0,37 м від рівня виявлення. Заповнення однорідне, коричневого кольору із двома скупченнями невеликої кількості дрібних шматочків деревного вугілля у північно-західній і південно-західній частинах [Machnik, Pavliv, Petehyrcz, 2011, s. 116, 118; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 314].

Об'єкт 2 зафіксований на глибині 0,15 м, за 1,5 м на північ від центру кургану. Форма – видовжено-овальна, розміри – 0,75×0,4 м, у перерізі коритоподібної форми і завглибшки 0,2 м від рівня виявлення. Заповнення складалося з перепаленого шару цеглясто-коричневого кольору із вмістом деревного вугілля у східній і західній частинах [Machnik, Pavliv, Petehyrcz, 2011, s. 118; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 314].

Об'єкт 3 виявлений за межами первісного насипу кургану, за 5 м на північний захід від центру, на глибині 0,4–0,5 м. Форма – неправильно-овальна, з нерівними контурами, розміром 0,85×0,75 м, у перерізі лінзоподібна, завглибшки 0,1 м. Заповнення складалося із перепаленого ґрунту з декількома невеликими скупченнями деревного вугілля [Machnik, Pavliv, Petehyrcz, 2011, s. 118; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 314].

Об'єкт 4 (поховання) виявлений на глибині 0,6 м у секторі А на відстані 2–3 м на захід від центру. Прямокутної форми із заокругленими кутами та злегка похилими всередину довшими стінками. Розміри – 1,1×0,5 м. Орієнтований довшою стороною по лінії північний схід – південний захід. Дно плоске, заглиблене в материк на 0,1 м. Заповнення складалося з шару темно-коричневого, майже чорного кольору з білими плямами. У північно-східній частині поховання в заповненні виявлено деревне вугілля, у північно-східній – вуглики й декілька грудок вохри. Слідів скелета та супровідного інвентарю не виявлено [Machnik, Pavliv, Petehyrcz, 2011, s. 116, гус. 25, foto 52; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 312].

Об'єкт 5 відкритий на відстані 3 м на північний захід від центру кургану, під насипом. Він видовжено-аморфної форми, розміром 0,65×0,35 м, дно нерівне, заглиблене в материк на 0,05–0,2 м. Заповнення темно-сірого із вмістом вкраплень білого кольору (лесу) [Machnik, Pavliv, Petehyrcz, 2011, s. 118, гус. 27, Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 314].

Об'єкт 6 (поховання) зафіксований на глибині 0,7 м, у секторі D, на відстані 2–3 м від центру кургану. Поховальна яма наближена до прямокутної форми. На глибині 0,75 м розміри об'єкта становили 0,7×0,4 м, на глибині 0,8 м – 0,6×0,35 м, орієнтований він у напрямку північний захід – південний схід. Дно плоске, заглиблене в материк на 0,1 м. Заповнення складалося з шару чорного й темно-коричневого кольорів із вкрапленнями світло-коричневого. Шматки гематиту (утворені з вохри) виявлені в центральній і північно-західній частинах заповнення. У південній частині поховання при самому дні виявлено нижню частину тонкостінної посудини з широким вгнутих усередину дном діаметром 5,6 см і невисокими випуклими стінками товщиною 5–7 мм (кубок?). Зовнішня поверхня світло-коричневого кольору, у зламі – темно-сірого й чорного. Керамічне тісто грудкувате та з домішкою шамоту

сірого кольору [Machnik, Pavliv, Petehyrcz, 2011, s. 116, рс. 25, фото 53, 54; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 312–314].

Об'єкт 7 виявлений на відстані 5,5 м на південний схід від центру кургану, на глибині 0,7 м, неправильно овальної форми, розмірами 1,55×1,1 м, зорієнтований довшою стороною в напрямку південний схід – північний захід. З північно-східної і південно-західної сторін від об'єкту розміщений викид материкового ґрунту. На глибині 0,9 м об'єкт має розміри 0,9×0,5 м, на глибині 1 м – 0,37×0,27 м. У перерізі по лінії північний схід – південний захід він максимально заглиблений у материк, у центральній частині – на глибину 1,04 м. Заповнення об'єкта складалося з шару чорного та чорно-коричневого кольорів із прожилкою білого. Скелета та супровідного інвентарю не виявлено. Аналіз на вміст фосфору показав його високу кількість. На глибині 0,9 м у темнішому ґрунті проступила пляма світлого забарвлення у вигляді відбитка скорченого невеликого людського тіла, покладеного на правий бік із орієнтацією голови на південний схід [Machnik, Pavliv, Petehyrcz, 2011, s. 118–120, рс. 27; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 314–315].

Об'єкт 8 зафіксований за 4 м на південний захід від центру кургану, на глибині 0,8 м. Розміри – 1,9×1,8 м. Форма округла, з нерівними лінзоподібними краями, завглибшки 0,15 м. Заповнення темно-коричневого кольору, східна частина – чорного із прожилками світло-сірого [Machnik, Pavliv, Petehyrcz, 2011, s. 124, рс. 27, фото 60; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 314].

6. Дашава, Стрийська міська громада, Стрийський р-н, Львівська обл. На південь від містечка, в ур. Зруби, розміщений курганний могильний із понад 40 насипів, з'єднаних із курганами, розташованими поблизу сіл Йосиповичі й Олексичі. Кургани перебувають на вершині тераси з абсолютними висотами 320–380 м н. р. м. Насипи діаметром 20–30 м і висотою 0,5–3 м. Могильник розміщений на орному полі. У 1930 р. на поверхні одного з них виявлено сокиру фат'янівського типу, довжиною 20 см (рис. 28). У 1932 р. Т. Сулімирський розкопав 2 кургани в ур. Басівка, що входили до групи із 12 курганів [Sulimirski, 1935, s. 22; Śmiszko, 1933, s. 24; Makarowicz et al., 2016, s. 227–229]. Вохра виявлена в кургані 1.

Курган 1 діаметром 22 м і висотою 0,7 м перетнутий польовою дорогою. На глибину до 0,2 м залягав орний шар, нижче розміщений коричневого кольору, що поступово переходив у чорний. Рівень давньої поверхні – на глибині 0,7 м. На відстані 5 м від центру кургану виявлено розкидані фрагменти посуду червоного кольору, грудки вохри та крем'яний відщеп [Sulimirski, 1968, p. 130–131; Makarowicz et al., 2016, s. 243].

7. Крилос, Галицька міська громада, Галицький р-н, Івано-

Рис. 28. Дашава. Кам'яна сокира (фонди Львівського історичного музею)

Fig. 28. Dashava. Stone axe (holdings of the Lviv Historical Museum)

Франківська обл. У 1935 р. Я. Пастернак розкопав 4 кургани в ур. Глина, які розміщені на терасі (316–317 м н. р. м.). Під невказаною кількістю насипів стверджено наявність вохри. Під одним насипом виявлено кремаційне поховання, фрагменти посуду й мідну спіральну пронизку. Матеріал і наукова документація не збереглися [Pasternak, 1936, s. 132; Sulimirski, 1968, p. 135; Крушельницька та ін., 1982, с. 10; Makarowicz et al., 2016, p. 263].

8. Крилос, Галицька міська громада, Галицький р-н, Івано-Франківська обл. У 1935–1936 рр. Я. Пастернак дослідив 2 із 3 курганів в ур. Діброва, що розміщене в західній частині села на терасі (300,5 м н. р. м.). Вохра виявлена в кургані 1. Опис кургану 1, дослідженого в 1935 р., відсутній, а матеріал не зберігся. Під ним виявлено скелет, вкритий червоною вохрою, що перебував на глибині 2 м [Pasternak, 1936, s. 132; Sulimirski, 1968, p. 135; Завада, 1947, арк. 28, 29, 50, 65, 120–121; Крушельницька та ін., 1982, с. 10].

Рис. 29. Коропуж. Розвал амфори в похованні. Фото Т. Сулімівського (Науковий архів ВА ІУ НАНУ)
Fig. 29. Koropuzh. Remains of the amphorae in burial. Photo by T. Sulimirski (Scientific archive of DA of IKIUS of NAS of Ukraine)

9. Коропуж, Великолюблінська селишна громада, Львівський р-н, Львівська обл. У 1935 р. Т. Сулімівський проводив дослідження кургану неподалік села на вершині пагорба, в ур. Під могилою, на вершині тераси. Курган діаметром 26 м і висотою 1 м. Під насипом, практично в центральній частині, виявлено прямокутної форми поховання, розмірами 1,9×1 м та завглибшки 0,8 м. Поховальна яма вкопана в материк на 0,4 м й орієнтована по лінії захід–схід. Захоронення вимощене дубовими колодами. На дні поховальної ями виявлено погано збережений кістяк, що лежав на правому боці, головою на захід. Голова покійника перебувала на якійсь породі, що чітко виділялася навколо черепа. Кістяк посипаний жовтою і червоною

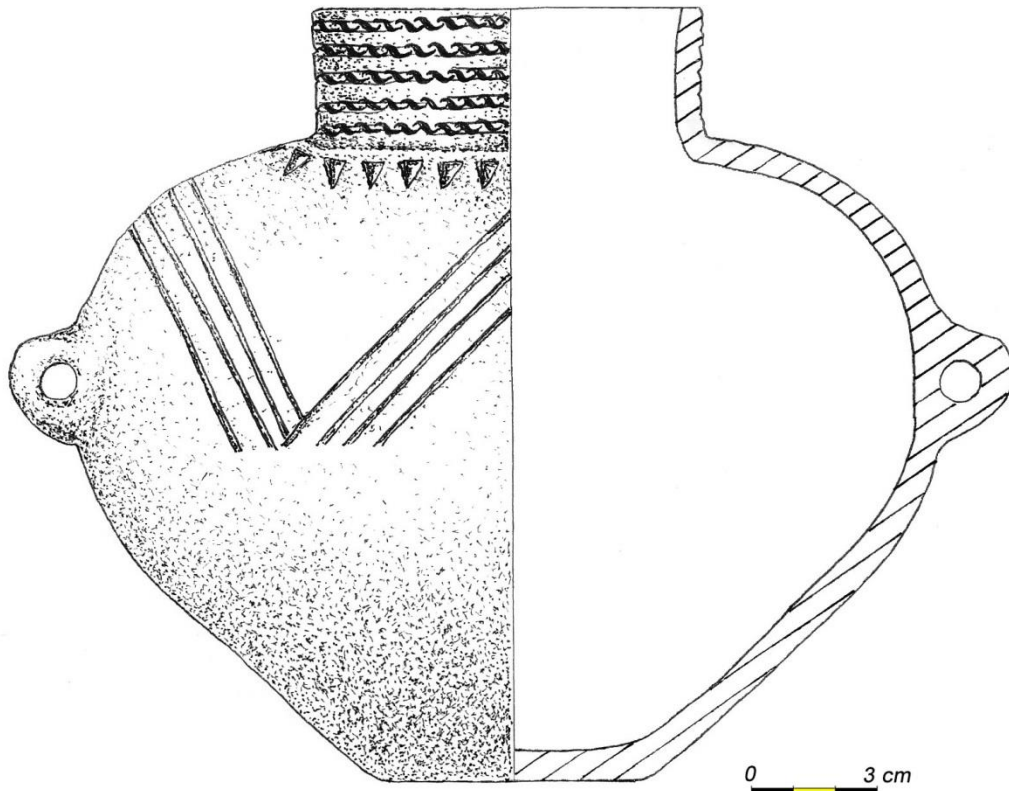

Рис. 30. Коропуж. Глиняна амфора з поховання
Fig. 30. Koropuzh. Clay amphorae from the burial

вохрою. Зверху на колінах скелета виявлено великі шматки вугликів. У північно-західному куті поховання, біля голови, була глиняна амфора (рис. 29) та крем'яний ніж довжиною 9,2 см, що лежав біля грудей. Амфора цеглястого кольору, випал слабкий. Вінця циліндричної форми, орнаментовані горизонтальними відтисками шнура. На лінії максимальної опуклості тіла прикріплені два масивні вушка. Верхня частина амфори орнаментована смугою трикутних насічок і меандром, утвореним із чотирьох заглиблених смуг (рис. 30). Висота виробу – 20 см, діаметр вінець – 9 см, діаметр денця – 6 см, максимальна випуклість тіла – 19 см. Верхня частина поховальної ями перекрита дубовими колодами, які добре простежувалися. На південний схід від поховання на рівні стародавньої поверхні виявлено велике скупчення вугликів. На периферії насипу, у східній частині, засвідчено залишки спаленого житла КЛП. Виявлено глиняну амфору та фрагменти кераміки КЛП [Sulimirski, 1957–1959, s. 229; 1968, p. 125–126].

10. Підгороддя, Рогатинська міська громада, Івано-Франківський р-н, Івано-Франківська обл. У 1935 р. Я. Пастернак розкопав 2 кургани, у яких виявив супровідний матеріал (крем'яні сокири, кам'яні топірці, фрагменти неорнаментованого глиняного посуду). Скелети похованих вкриті шаром вохри, найбільша кількість якої сконцентрована на головах покійників [Пастернак, 1978, с. 70].

11. Гвіздець, Гвіздецька селищна рада, Коломийський р-н, Івано-Франківська обл. У 1935 р. Т. Сулімірський дослідив 2 кургани, що розміщувалися на території орних полів, сильно розорані [Sulimirski, 1968, p. 151; Крушельницька та ін., 1982, с. 6–7]. Вохра виявлена в кургані I.

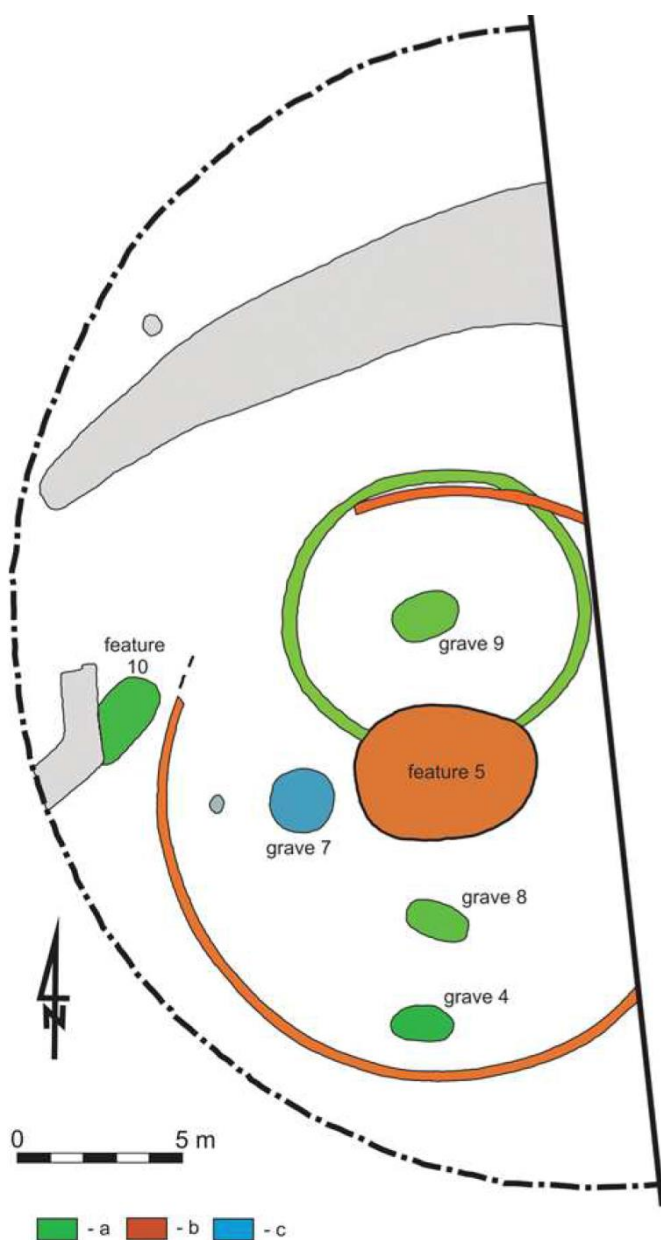

Рис. 31. Губінек, курган 1 (Польща). План кургану (за Włodarczak, 2021)

Fig. 31. Gubinek, barrow (Poland). Plan of the mound (by Włodarczak, 2021)

Ф. Пуласький 1988 р. Курган діаметром 16 м і висотою 1,25 м. У насипі, на глибині 0,5–0,6 м, у різних місцях, переважно в південній частині кургану, виявлено фрагменти глиняного посуду, один із яких орнаментований горизонтальними заглибленими смугами. Під насипом кургану в центральній частині знайдені крем'яні вироби (ножі, наконечники стріл). У центрі на глибині 0,9 м виявлено два скорчені скелети. Вохра зафіксована в похованні 1.

Поховання 1 належало чоловікові, покладеному на правому боці, головою на захід, коліна майже досягали підборіддя. Він лежав на шарі твердої утрамбованої землі. Біля похованого, на одному з ним рівні, знайдено 2 грудки червоної вохри, а також невеликий кістяний виріб. Із

Курган 1 діаметром близько 30 м і висотою 1,5 м. Досліджений частково. На відстані 10 м на захід від центру, на глибині 0,7 м виявлено пляму жовтого кольору, яку автор робіт інтерпретує як впускне поховання. На відстані 2,5 м від нього знайдено залізне долото, сильно пошкоджене корозією. Первісно основа кургану становила 13 м у діаметрі. Автор досліджень зауважив досипання насипу в пізніший час. У насипі кургану зафіксовано фрагменти крем'яних виробів та уламки посуду червоного кольору із зовні та темнішого – зі середини. Деякі з них декоровані відбитками ялинки та могли походити від амфори. Також у насипі кургану виявлено лезову частину кам'яної свердленої сокири. У центрі, на глибині 1,3–1,4 м, на рівні стародавньої поверхні зафіксовано місце поховання, перекрите шаром колод чи дошок, діаметром близько 4,5 м. На цій площі розкидані дрібні шматки деревного вугілля та виявлено фрагмент крем'яного знаряддя. Поховання зафіксоване в західній частині цього настилу, однак слідів скелета не зафіксовано. Поховальна яма була обкладена дерев'яними колодами, орієнтована північний схід – південний захід, розмірами 2×1,2 м. Місце поховальної ями інтенсивніше вкрите шаром вугілля. У південній частині поховання виявлено грудку вохри [Sulimirski, 1968, p. 151].

12. Завадинці, Городоцька міська територіальна громада, Городоцький р-н, Хмельницька обл. Курганний могильник, розміщений на вершині пагорба, досліджував його

лівої сторони скелета, ззаду, виявлено неорнаментований кубок із ручкою, висотою 6 см та діаметром 7,5 см. До поховального супроводу входили крем'яний ніж 11,5 см завдовжки, крем'яна сокира довжиною 11 см. Біля сокири, на відстані 0,6 м на південь від скелета, знайдене кістяне вістря довжиною 15 см [Pułaski, 1890, p. 4–16; Sulimirski, 1968, p. 178].

Так, на території заходу України вохра виявлена винятково в підкурганних захороненнях. Однак для справедливості варто вказати, що ґрунтові поховання КШК тут практично не відомі, а більшість відкритих пов'язана з пізнім періодом існування культури [Войтович, 2020, с. 79–83]. Важко відповісти, чи така ситуація зумовлена недостатнім вивченням пам'яток КШК у Верхньому Придністер'ї, чи вказує швидше на «непопулярність» цього виду захоронень порівняно з підкурганними. Сучасний стан джерельної бази вказує на те, що схема поховальних звичаїв, яка побутувала на території Центрально-Східної Польщі, тут не діяла або ж діяла у змішаному вигляді. Там звичай насипати кургани поступово зникає у середовищі КШК і набуває нового розвитку в комарівській культурі [Makarowicz, 2011, s. 150–155].

На теренах Центрально-Східної Польщі звичай посипати покійників вохрою, здійснений під насипами курганів КШК, не зафіксований. Виняток – нішкове поховання, досліджене в Конюші [Tunia, 1979, s. 50]. Ще одне, у якому присутня вохра, походить із території Сокальської Гряди (Махнувка) [Włodarczak, 2014a, s. 331].

У середньодніпровській культурі відомо дещо більше поховань, порівняно з територією Південно-Східної Польщі, де використана вохра [Бунятян, 2007, с. 43; 2008, с. 6]. Найбільшу кількість могил із цією природною мінеральною фарбою відкрито у випростаних захороненнях середньодніпровської культури (шість випадків) [Бунятян, 2005, с. 28].

У культурі кулястих амфор вохра виявлена в похованнях, здійснених у кам'яних гробницях, та локалізована на території Житомирської (Колодажне, Сколобів, Кікова, Суємці) та Рівненської обл. (Остріг) [Левицький, 1929, с. 198, 200, 202, фото 2; Свешников, 1983, с. 27, 29, 31, 32, 34]. Лише в одному випадку вона присутня на території Поділля [Szmyt, 2010, p. 29]. Проте всі згадані поховання з вохрою не співмірні з похованнями КШК заходу України.

Наявність вохри в похованнях КШК потрібно пов'язувати із впливами степу. Сьогодні, завдяки відкриттям, здійсненим під час дослідження кургану на території Сокальської гряди в Губінеку, задокументовано проникнення населення, яке пов'язується зі східноєвропейським степним на територію Центральної Європи, ще до появи на цих просторах КШК. На цій пам'ятці задокументовано два етапи спорудження кургану. Перший – пов'язаний із похованням 9, оточеним ровиком діаметром 9 м. Захоронення здійснене у ямі наближеної до прямокутної форми. Скелет, вкритий шаром вохри, лежав на спині з піднятими вгору колінами. За межами невеликого насипу виявлено ще 2 схожі поховання (поховання 4, 8), також вкриті вохрою (рис. 31). На основі абсолютного датування методом ¹⁴C встановлено, що описані захоронення здійсненні приблизно в 3000 BC. На другому етапі відбулася досипка старого насипу над новозакладеними похованнями. Із другим етапом пов'язане поховання 7, яке належало населенню КШК і здійснене у 2800–2600 BC [Włodarczak, 2021, p. 438–439, fig. 2–3].

Крім цього, саме через територію на північ від Карпат проходив один із шляхів проникнення ямно/катакомбного населення в Центральну Європу [Włodarczak, 2014b, p. 11, fig. 2]. Підтвердження такого проникнення фіксується декількома маркерними пунктами. Передовсім це одне з розкопаних поховань у Свенте на р. Сян [Косько, Клочко, Ольшевський, 2012, с. 67–68; Olszewski, Włodarczak, 2018, p. 35–41] та поховання, здійснене під курганом у Комарному [Іванова, Войтович, 2021, с. 63]. В останньому виявлено типову посудину ямного населення з Північного Причорномор'я, що вказує на те, яке саме населення мігрувало в Центральну Європу [Іванова, Войтович, 2021, рис. 5]. Тому, не дивно, що місцеве населення КШК Прикарпаття запозичило від прийшлого населення звичай посипати покійників вохрою.

Так, на теренах заходу України, у середовищі КШК, на протигагу до всієї території розповсюдження культури, наявні фунеральні пам'ятки, у яких доволі часто виявляють вохру, що є однією з особливостей здійснення поховальних обрядодій місцевих спільнот. Її наявність

тут варто пов'язувати з контактами із населенням ямною культурою. Я встановила, що звичай використання вохри під час спорудження курганів побутував тут у першій половині III тис. до н. е. [Voitovych, 2023, p. 133–135]. А найбільше скупчення фунеральних пунктів розміщене на території правобережжя Дністра, на просторах Дрогобицької та Моршинської височин. У зв'язку із відсутністю антропологічного матеріалу для проведення генетичних досліджень, важко відповісти, яку роль відіграло населення ямною культурою для місцевих жителів. Однак можна припустити, що вона була значною, про що свідчать результати мітохондріальних досліджень зразків із території Південно-Східної Польщі, що вказують на тісну генетичну спорідненість між популяціями, пов'язаними зі східною культурою шнурової кераміки та ямною культурою [Juras et al., 2018].

ЛІТЕРАТУРА

- Бунятян, К. (2005). Хронологія та періодизація поховань середньодніпровської культури Правобережної України. *Археологія*, 4, 26–36.
- Бунятян, К. (2007). Середньодніпровська культура на території України: періодизація та хронологія. *Записки Наукового товариства імені Шевченка. Праці археологічної комісії*, 253, 37–55.
- Бунятян, К. (2008). Хронологія та періодизація середньодніпровської культури Правобережної України. *Археологія*, 2, 3–12.
- Бунятян, К. (2010). Підкарпатська культура шнурової кераміки. *Археологія*, 2, 18–30.
- Войтович, М. (2020). Ґрунтові поховання культури шнурової кераміки на території українського Прикарпаття. *Сіверщина в історії України*, 13. Глухів; Київ, 79–85.
- Геренчук, К., Койнов, М. (1973). Загальний огляд. К. І. Геренчук (ред.). *Природа Івано-Франківської області*. Львів: Вища школа, 7–9.
- Грибович, Р., Гупало, В., Мацкевий, Л., Петегирич, В., Цигилик, В. (1996). Роботи українсько-польської археологічної експедиції. *Археологічні дослідження на Львівщині у 1995 р.* Львів: Фіра-люкс, 13–16.
- Завада, П. І. (1947). *Скотоводчі племена кінця III-го початку II-го тис. до н. е. в Західних областях УРСР*. Науковий архів ІУ НАНАУ. Оп. 5. Од. зб. 39. Львів, 138 арк.
- Завада, П. І. (1940-ві). *Картотека. Кульчиці*. Науковий архів ВА ІУ НАНАУ. Львів, 20 арк.
- Завада, П. І. (1940-ві). *Картотека. Озимина*. Науковий архів ВА ІУ НАНАУ. Львів, 2 арк.
- Іванова, С., Войтович, М. (2021). Міграції чи культурні контакти: щодо теорії «ямної навали» на терени Центральної Європи. *МДАПВ*. 25, 56–105. <https://doi.org/10.33402/mdapv.2021-25-56-105>
- Кобільник, В. (1933). Могила ч. I, II, III в Городищі. *Літопис Бойківщини*. 1(2), Самбір, 32–38.
- Косько, О., Клочко, В., Ольшевський, А. (2012). Ритуальний об'єкт населення причорноморської культурної спільноти доби ранньої бронзи на р. Сян. *Археологія*, 2, 67–75.
- Кравчук, Я., Зінько, Ю. (2018). Рельєф Львівської області. М. М. Назарук (ред.), *Львівська область: природні умови та ресурси*. Львів, 55–85.
- Крушельницька, Л., Мацкевой, Л., Свешніков, І., Попович, І., Балагурі, Е., Герета, І. (1982). *Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині доби бронзи та раннього заліза*. 2, б: Наукова думка.
- Левицький, І. (1929). Пам'ятки мегалітичної культури на Волині. *Антропологія. Річник кабінету антропології ім. Ф. Вовка*. 1928, II, Київ, 192–222.
- Махнік, Я., Павлів, Д., Петегирич, В. (2012). Курганний могильник культури шнурової кераміки в Гаях Нижніх на Дрогобицькій височині. *Фортеця: збірник заповідника «Тустань»*, 2, Львів, 292–321.
- Махнік, Я., Павлів, Д., Петегирич, В., Принада, І. (2000). Дослідження курганних некрополів Дрогобицько-Моршинського передгір'я. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, 4, Дрогобич: Вимір, 36–46. Науковий архів ВА ІУ НАНУ. Фонд І. Свешнікова.
- Павлів, Д., Петегирич, В. (2002). Дослідження Дрогобицької археологічної експедиції Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича Національної академії наук України в 2001 р. *Інформаційний бюлетень*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 55–56.

- Павлів, Д., Петегрич, В., Махнік, Я. (2015). Українсько-польська археологічна експедиція: наукові здобутки та перспективи. *МДАПВ*, 19, 323–347.
- Павлів, Д., Петегрич, В., Принада, І. (2004). Археологія Бойківщини: нові відкриття. *Бойківщина. Науковий збірник*, 2, Дрогобич–Трускавець, 40–69.
- Пастернак, Я. (1937). Нові археологічні набутки Музею Наукового товариства ім. Шевченка у Львові за час від 1933–1936 р. *Записки Наукового товариства імені Шевченка. Праці історико-філософської секції*, 154, 241–268.
- Пастернак, Я. (1978). Мої зустрічі зі старовиною. *Український історик*, 1–3 (57–59), Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 63–75.
- Свешніков І. К. (1949). *Пам'ятки бронзової доби з Західних областей УРСР*. Науковий архів ІУ НАНАУ. Львів, 203 арк.
- Свешніков, І. К. (1969). *Щоденник роботи Львівської енеолітичної експедиції за 1969 рік*. Науковий архів ІУ НАНАУ. Оп. 5, Од. зб. 445. Львів, 44 арк.
- Свешніков, І. К. (1970). *Звіт про роботу Львівської енеолітичної експедиції в 1969 р.* Науковий архів ІУ НАНАУ. Од. зб. 303. Львів, 24 арк.
- Свешников, И. К. (1971). *История Предкарпатья, Подолии и Волини в конце III – начале II тысячелетия до н. э. Дисертация на соискание ученой степени доктора исторических наук*. Науковий архів ІУ НАНАУ. Оп. 2. Од. зб. 358. Львов, 411 арк.
- Свешніков, І. К. (1972). Звіт з роботи Енеолітичної експедиції Інституту суспільних наук Академії наук УРСР в 1971 р. Науковий архів ІУ НАНАУ. Од. зб. 325. Львів, 40 арк.
- Свешніков, І. К. (1974). *Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тисячоліття до нашої ери*. Київ.
- Свешніков, І. К. (1977). Звіт з роботи Дрогобицького загону Карпато-Волинської археологічної експедиції Інституту суспільних наук АН УРСР в 1876 р. Науковий архів ІУ НАНУ. Од. зб. 379. Львів, 38 арк.
- Свешніков, І. К. (1978а). Звіт з роботи Ровенського загону Карпато-Волинської та Дрогобицької і Звенигородського загонів Львівської обласної археологічної експедиції Інституту суспільних наук Академії наук УРСР в 1977 р. Науковий архів ІА НАНУ. Ф. 2, Од. зб. 8531. Львів, 43 арк.
- Свешников, И. (1978b). *Раскопки курганного могильника у с. Болаховцы под Дрогобычем. Археологические исследования на Украине в 1976–1977 гг. Тезисы докладов XVII конференции Института археологии АН УССР. Ужгород, апрель 1978*. Ужгород, 45–47.
- Свешніков, І. К. (1977–1980). Бронзова доба Прикарпаття і Волині. Науковий архів ІУ НАНУ. Оп. 2. Од. зб. 632. Львів, 328 арк.
- Свешников, И. К. (1983). *Культура шаровидных амфор. Археология СССР. Свод археологических источников*. Москва: Наука.
- Свешников, И., Козак, В. (1977). *Раскопки курганов возле Дрогобыча. Археологические открытия 1976 года*. Москва: Наука, 370.
- Свешников, И., Мацкевой, Л. Крушельницкая, Л., Могитич, И., Иоанисян, О., Козак, В. (1978). *Исследования на Львовщине. Археологические открытия 1977 года*. Москва: Наука, 384–385.
- Цигилик, В. (1995). Робота спільної українсько-польської археологічної експедиції у Прикарпатті. *Бойківщина: історія та сучасність*. Львів–Самбір, 101–103.
- Цись, П. М. (1962). *Геоморфологія УРСР*. Львів: Вид-во Львів. ун-ту.
- Juras A., Chyleński, M., Ehler, E., Malmström, H., Żurkiewicz, D., Włodarczak, P. et al. (2018). Mitochondrial genomes reveal an east to west cline of steppe ancestry in Corded Ware populations. *Scientific Reports*, 8. Article no: 11603. <https://www.nature.com/articles/s41598-018-29914-5>
- Łanczont, M., Hołub, B. (2011). Rzeźba i środowisko przyrodnicze Wyżyny Drohobyckiej. In J. Machnik, D. Pawliw and W. Petehyrycz, *Prahistoryczne kurhany we wsi Haji Nyżni koło Drohobycza*. Kraków, 161–176.
- Machnik, J., Pawliw, D., Petehyrycz, W. (2005). Z badań nad najdawniejszymi dziejami rejonu Drohobycza. *Drohobycz miasto wielu kultur*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 9–59.

Machnik, J., Pavliv, D., Petehyryč, V. (2006). Results of the archaeological Field Survey on the Drohobycz Upland. *Environment and man at the Carpathian Foreland in the upper Dniester Catchment from Neolithic to Early Mediaeval Period. Results of the research of the Polish-Ukrainian Expedition. Prace komisji prehistorii Karpat*, 3, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 143–161.

Machnik, J., Pawliw, D., Petehyrycz, W. (2011). *Prahistoryczne kurhany we wsi Haji Nyżni koło Drohobycza*. Kraków.

Machnik, J., Pawliw, D., Petehyrycz, W., Hrybovyc, R. (2000). Prahistoryczne kurhany na Podkarpackich wysoczyznach górnego Dniestru. *150 lat Muzeum Archeologicznego w Krakowie*. Kraków: Muzeum Archeologiczne w Krakowie, 185–207.

Makarowicz, P. (2011). Geneza kurhanów w trzcinieckim kręgu kulturowym. In H. Kowalewska-Marszałek and P. Włodarczak (Eds.), *Kurhany i obrządek pogrzebowy w IV–II tysiącleciu p. n. e.* Kraków; Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk; Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, 139–160.

Makarowicz, P., Kochkin, I., Niebieszczański, J., Romaniszyn, J., Cwaliński, M., Staniuk, R., Lepionka, H., Hildebrandt-Radke, I., Panakhyd, H., Boltryk, Y., Rud, V., Wawrusiewicz, A., Tkachuk, T., Skryniecki, R., Bahyrycz, C. (2016). *Catalogue of Komarów Culture Barrow Cemeteries in the Upper Dniester Drainage Basin (former Stanisławów province)*. Poznań.

Olszewski, A., Włodarczak, P. (2018). Święte 11: Cemetery of the Corded Ware culture. *Baltic-Pontic Studies*, 23, 7–68.

Pasternak, J. (1936). Moje badania terenowe w 1935 r. *Z Otchłani Wieków*, 11/10–11, 131–132.

Pułaski, K. (1890). Poszukiwania archeologiczne na Podolu rosyjskiem. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, XIV, 1–16.

Ratajczak, T., Sala, D. (2011). Identyfikacja składu mineralno-chemicznego ochry z grobów podkurhanowych we wsi Haji Nyżni koło Drohobycza. In J. Machnik, D. Pawliw and W. Petehyrycz, *Prahistoryczne kurhany we wsi Haji Nyżni koło Drohobycza*. Kraków, 177–187.

Śmiszko, M. (1933). Nowe wykopaliska. Małopolska Wschodnia. *Z Otchłani Wieków*, 8/1–2, 24–25.

Szmyt, M. (2010). Between West and East. People of the Globular Amphora Culture in Eastern Europe: 2950–2350 BC. *Baltic-Pontic Studies*, 8.

Sulimirski, T. (1935). Sprawozdanie z działalności lwowskiego ośrodka prehistorycznego. *Z Otchłani Wieków*. 10/2, Poznań–Warszawa, 20–28.

Sulimirski, T. (1957–1959). *Polska przedhistoryczna. Londyn: Polski Uniwersytet na Obczyźnie*, 2.

Sulimirski, T. (1968). *Corded Ware and Globular Amphorae north-east of the Carpathians*. London: University of London.

Tunia, K. (1979). Cmentarzysko kultury ceramiki sznurowej w Koniuszy, woj. Kraków. *Sprawozdania Archeologiczne*, 31, 47–78.

Voitovych, M. 2023. Burials of the Corded Ware culture with ochre in the Upper Dniester region. *Sprawozdania Archeologiczne*, 75/1, 115–140. DOI:10.23858/SA75.2023.1.3440

Włodarczak, P. (2014a). Sekwencja czynności obrzędowych: problem korespondencji tradycji funeralnych kultury jamowej i kultury ceramiki sznurowej na Wyżynie Podolskiej. In A. Koško, M. Potupczyk and S. Razumow (Eds.), *Naddniestrzańskie kompleksy cmentarzysk kurhanowych społeczności z III i z pierwszej połowy II tysiąclecia przed Chr. w okolicach Jampola, obwód winnicki (= Archeologia Bimaris Monografie 6)*. Poznań: Nauka i Inowacje, 313–340.

Włodarczak, P. 2014b. The traits of Early-Bronze Pontic cultures in the development of old Upland Corded Ware (Małopolska groups) and Złota culture communities. *Baltic-Pontic Studies*, 19, 7–52.

Włodarczak, P. (2021). Eastern impulses in cultural and demographic change during the end of the south-eastern Polish Eneolithic. E. Jerem and W. Meid (Eds.). *Archaeolingua*, 44, *The Yamnaya impact on prehistoric Europe*, 2, *Yamnaya interactions Proceedings of the International Workshop held in Helsinki, 25–26 April 2019*, 435–461.

REFERENCES

- Buniatian, K. (2005). Khronolohiia ta periodyzatsiia pokhovan serednodniprovs'koi kultury Pravoberezhnoi Ukrainy. *Archaeology*, 4, 26–36. (in Ukraine).
- Buniatian, K. (2007). Serednodniprovs'ka kultura na terytorii Ukrainy: periodyzatsiia ta khronolohiia. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka. Pratsi arkhеологічної комісії*, 253, 37–55. (in Ukraine).
- Buniatian, K. (2008). Khronolohiia ta periodyzatsiia serednodniprovs'koi kultury Pravoberezhnoi Ukrainy. *Archaeology*, 2, 3–12. (in Ukraine).
- Buniatian, K. (2010). Pidkarpatska kultura shnurovoi keramiky. *Archaeology*, 2, 18–30. (in Ukraine).
- Voitovych, M. (2020). Ground burials of Corded ware culture on the territory of Ukrainian Sub-Carpathians. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, 13, Hlukhiv–Kyiv, 79–85. (in Ukraine).
- Herenchuk, K., & Koinov, M. (1973). Zahalnyi ohliad. K. I. Herenchuk (Ed.). *Pryroda Ivano-Frankivskoi oblasti*. Lviv: Vyshcha shkola, 7–9. (in Ukraine).
- Hrybovych, R., Hupalo, V., Matskevyi, L., Petehyrych, V., & Tsyhylyk, V. (1996). Roboty ukrainsko-polskoi arkhеологічної експедиції. *Arkheologichni doslidzhennia na Lvivshchyni u 1995 r.* Lviv: Fira-liuks, 13–16. (in Ukraine).
- Zavada, P. I. (1947). *Skotovodchi plemena kintsia III-ho pochatku II-ho tys. do n. e. v Zakhidnykh oblastiakh URSR*. Naukovyi arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Op. 5. Od. zb. 39. Lviv, 138 ark. (in Ukraine).
- Zavada, P. I. (1940-vi). *Kartoteka. Kulchysy*. Naukovyi arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Lviv, 20 ark. (in Ukraine).
- Zavada, P. I. (1940-vi). *Kartoteka. Ozymyna*. Naukovyi arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Lviv, 2 ark. (in Ukraine).
- Ivanova, S. & Voitovych, M. (2021). Migrations or cultural contacts: regarding the theory of «Yamna invasion» to the territory of Central Europe. *Materials and studies archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 25, 56–105. <https://doi.org/10.33402/mdapy.2021-25-56-105>. in Ukraine
- Kobilnyk, V. (1933). Mohyla ch. I, II, III v Horodyshchi. *Litopys Boikivshchyny*, 1(2), Sambir, 32–38. (in Ukraine).
- Kosko, O., Klochko, V., & Olshevskiy, A. (2012). Rytualnyi ob'iekt naselennia prychnomorskoj kulturnoi spilnoty doby rannoi bronzy na r. Sian. *Archaeology*, 2, 67–75. (in Ukraine).
- Kravchuk, Ya., & Zinko, Yu. (2018). Relief Lvivskoi oblasti. M. M. Nazaruk (Ed). *Lvivska oblast: pryrodni umovy ta resursy*. Lviv, 55–85. (in Ukraine).
- Krushelnytska, L., Matskevoi, L., Svieshnikov, I., Popovych, I., Balahuri, E., & Hereta, I. (1982). *Arkheologichni pam'iatky Prykarpattia i Volyni doby bronzy ta rannoho zaliza*. 2, Kyiv: Naukova dumka. (in Ukraine).
- Levytskyi, I. (1929). Pamiatky mehalitychnoi kultury na Volyni. *Antropolohiia. Richnyk kabinetu antropolohii im. F. Vovka*. 1928, II, Kyiv, 192–222. (in Ukraine).
- Makhnik, Ya., Pavliv, D., & Petehyrych, V. (2012). Kurhannyi mohylnyk kultury shnurovoi keramiky v Haiakh Nyzhnikh na Drohobyt'skii vysochyni. *Fortetsia: zbirnyk zapovidnyka «Tustan»*, 2, Lviv, 292–321. (in Ukraine).
- Makhnik, Ya., Pavliv, D., Petehyrych, V., & Prynada, I. (2000). Doslidzhennia kurhannykh nekropoliv Drohobyt'sko-Morshynskoho peredhir'ia. *Drohobyt'skyi kraieznavchyi zbirnyk*, 4, Drohobych: Vymir, 36–46. (in Ukraine).
- Naukovyi arkhiv viddilu arkhеологічної Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Fond I. Svieshnikova. (in Ukraine).
- Pavliv, D., & Petehyrych, V. (2002). Doslidzhennia Drohobyt'skoi arkhеологічної експедиції. Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy v 2001 r. *Informatsiinyi biuletен*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy, 55–56. (in Ukraine).
- Pavliv, D., Petehyrych, V., & Makhnik, Ya. (2015). Ukrainsko-polska arkhеологічна експедиція: naukovi zdobutky ta perspektyvy. *Materials and studies archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 19, 323–347. (in Ukraine).

Pavliv, D., Petehyrych, V., & Prynada, I. (2004). Arkheolohiia Boikivshchyny: novi vidkryttia. *Boikivshchyna. Naukovyi zbirnyk*, 2, Drohobych–Truskavets, 40–69. (in Ukraine).

Pasternak, Ya. (1937). Novi arkheolohichni nabutky Muzeiu Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi za chas vid 1933–1936 r. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka. Pratsi istoryko-filosofskoi sekti*, 154, 241–268. (in Ukraine).

Pasternak, Ya. (1978). Moi zustrichi zi starovynoiu. *Ukrainskyi istoryk*, 1–3 (57–59), Niu-Jork–Toronto–Miunkhen, 63–75. (in Ukraine).

Svieshnikov, I. K. (1949). *Pam'iatky bronzovoi doby z Zakhidnykh oblastei URSS*. Naukovyi arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Lviv, 203 ark. (in Ukraine).

Svieshnikov, I. K. (1969). *Shchodennyk roboty Lvivskoi eneolitychnoi ekspedytsii za 1969 rik*. Naukovyi arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Op. 5, Od. zb. 445. Lviv, 44 ark. (in Ukraine).

Svieshnikov, I. K. (1970). *Zvit pro robotu Lvivskoi eneolitychnoi ekspedytsii v 1969 r.* Naukovyi arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Od. zb. 303. Lviv, 24 ark. (in Ukraine).

Sveshnikov, I. K. (1971). *Istoriya Predkarpat'ya, Podolii i Volyni v kontse III – nachale II tysyacheletiya do n. e. Disertatsiya na soiskaniye uchenoy stepeni doktora istoricheskikh nauk.*, Naukovyi arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Op. 2. Od. zb. 358. L'vov, 411 ark. (in Russian).

Svieshnikov, I. K. (1972). *Zvit z roboty Eneolitychnoi ekspedytsii Instytutu suspilnykh nauk Akademii nauk URSS v 1971 r.* Naukovyi arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Od. zb. 325. Lviv, 40 ark. (in Ukraine).

Svieshnikov, I. K. (1974). *Istoriia naseleння Peredkarpattia, Podillia i Volyni v kintsi III – na pochatku II tysiacholittia do nashoi ery.* Kyiv. (in Ukraine).

Svieshnikov, I. K. (1977). *Zvit z roboty Drohobyt'skoho zahonu Karpato-Volynskoi arkheolohichnoi ekspedytsii Instytutu suspilnykh nauk AN URSS v 1876 r.* Naukovyi arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Od. zb. 379. Lviv, 38 ark. (in Ukraine).

Svieshnikov, I. K. (1978a). *Zvit z roboty Rovenskoho zahonu Karpato-Volynskoi ta Drohobyt'skoi i Zvenyhorodskoho zahoniv Lvivskoi oblasnoi arkheolohichnoi ekspedytsii Instytutu suspilnykh nauk Akademii nauk URSS v 1977 r.* Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. F. 2, Od. zb. 8531. Lviv, 43 ark. (in Ukraine).

Sveshnikov, I. (1978b). Raskopki kurgannogo mogil'nika u s. Bolekhovtsy pod Drohobychem. Arkheologicheskiye issledovaniya na Ukraine v 1976–1977 gg. *Tezisy dokladov XVII konferentsii Instituta arkheologii AN USSR. Uzhgorod, aprel' 1978.* Uzhgorod, 45–47. (in Russian).

Svieshnikov, I. K. (1977–1980). *Bronzova doba Prykarpattia i Volyni.* Naukovyi arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Op. 2. Od. zb. 632. Lviv, 328 ark. (in Ukraine).

Sveshnikov, I. K. (1983). *Kul'tura sharovidnykh amfor. Arkheologiya SSSR. Svod arkheologicheskikh istochnikov.* Moskva: Nauka. (in Russian).

Sveshnikov, I., & Kozak, V. (1977). Raskopki kurganov v ozle Drohobycha. *Arkheologicheskiye otkrytiya 1976 goda*, Moskva: Nauka, 370. (in Russian).

Sveshnikov, I., Matskevov, L., Krushel'nitskaya, L., Mogitich, I., Ioanisyanyan, O., & Kozak, V. (1978). Issledovaniya na L'vovshchine. *Arkheologicheskiye otkrytiya 1977 goda.* Moskva: Nauka, 384–385. (in Russian)

Tsyhylyk, V. (1995). Robota spilnoi ukrainsko-polskoi arkheolohichnoi ekspedytsii u Prykarpatti. *Boikivshchyna: istoriia ta suchasnist.* Lviv–Sambir, 101–103. (in Ukraine).

Tsys, P. M. (1962). *Heomorfolohiia URSS.* Lviv: Vyd-vo Lviv. un-tu. (in Ukraine).

Juras A., Chyleński, M., Ehler, E., Malmström, H., Żurkiewicz, D., Włodarczyk, P. et al. (2018). Mitochondrial genomes reveal an east to west cline of steppe ancestry in Corded Ware populations. *Scientific Reports*, 8. Article no: 11603. <https://www.nature.com/articles/s41598-018-29914-5>

Łanczont, M., & Hołub, B. (2011). Rzeźba i środowisko przyrodnicze Wyżyny Drohobyckiej. In J. Machnik, D. Pawliw and W. Petehyrycz, *Prahistoryczne kurhany we wsi Haji Nyżni koło Drohobycza*. Kraków, 161–176. (in Polish).

Machnik, J., Pawliw, D., & Petehyrycz, W. (2005). Z badań nad najdawniejszymi dziejami rejonu Drohobycza. *Drohobycz miasto wielu kultur*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 9–59. (in Polish).

Machnik, J., Pavliv, D., & Petehyryč V. (2006). *Results of the archaeological Field Survey on the Drohobyc Upland. Environment and man at the Carpathian Foreland in the upper Dniester Catchment from Neolithic to Early Mediaeval Period. Results of the research of the Polish-Ukrainian Expedition. Prace komisji prehistorii Karpat*, 3, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 143–161.

Machnik, J., Pawliw, D., & Petehyrycz, W. (2011). *Prahistoryczne kurhany we wsi Haji Nyżni koło Drohobycza*. Kraków. (in Polish).

Machnik, J., Pawliw, D., Petehyrycz, W. & Hrybovyc, R. (2000). Prahistoryczne kurhany na Podkarpackich wysoczyznach górnego Dniestru. *150 lat Muzeum Archeologicznego w Krakowie*. Kraków: Muzeum Archeologiczne w Krakowie, 185–207. (in Polish).

Makarowicz, P. (2011). Geneza kurhanów w trzcinieckim kręgu kulturowym. In H. Kowalewska-Marszałek and P. Włodarczak (Eds.), *Kurhany i obrządek pogrzebowy w IV–II tysiącleciu p.n.e*. Kraków, Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, 139–160. (in Polish).

Makarowicz, P., Kochkin, I., Niebieszczański, J., Romaniszyn, J., Cwaliński, M., Staniuk, R., Lepionka, H., Hildebrandt–Radke, I., Panakhyd, H., Boltryk, Y., Rud, V., Wawrusiewicz, A., Tkachuk, T., Skryniecki, R., & Bahyrycz, C. (2016). *Catalogue of Komarów Culture Barrow Cemeteries in the Upper Dniester Drainage Basin (former Stanisławów province)*. Poznań. (in Polish).

Olszewski, A., & Włodarczak, P. (2018). Święte 11: Cemetery of the Corded Ware culture. *Baltic-Pontic Studies*, 23, 7–68. (in Polish).

Pasternak, J. (1936). Moje badania terenowe w 1935 r. *Z Otchłani Wieków*, 11/10–11, 131–132. (in Polish).

Pułaski, K. (1890). Poszukiwania archeologiczne na Podolu rosyjskim. *Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*, XIV, 1–16. (in Polish).

Ratajczak, T., & Sala, D. (2011). Identyfikacja składu mineralno-chemicznego ochry z grobów podkurhanowych we wsi Haji Nyżni koło Drohobycza. In J. Machnik, D. Pawliw and W. Petehyrycz, *Prahistoryczne kurhany we wsi Haji Nyżni koło Drohobycza*. Kraków, 177–187. (in Polish).

Śmiszko, M. (1933). Nowe wykopaliska. Małopolska Wschodnia. *Z Otchłani Wieków*, 8/1–2, 24–25. (in Polish).

Szmyt, M. (2010). Between West and East. People of the Globular Amphora Culture in Eastern Europe: 2950–2350 BC. *Baltic-Pontic Studies*, 8.

Sulimirski, T. (1935). Sprawozdanie z działalności lwowskiego ośrodka prehistorycznego. *Z Otchłani Wieków*, 10/2, Poznań–Warszawa, 20–28. (in Polish).

Sulimirski, T. (1957–1959). *Polska przedhistoryczna*, 2, Londyn: Polski Uniwersytet na Obczyźnie. (in Polish).

Sulimirski, T. (1968). *Corded Ware and Globular Amphorae north-east of the Carpathians*. London: University of London.

Tunia, K. (1979). Cmentarzysko kultury ceramiki sznurowej w Koniuszy, woj. Kraków. *Sprawozdania Archeologiczne*, 31, 47–78. (in Polish).

Voitovych, M. (2023). Burials of the Corded Ware culture with ochre in the Upper Dniester region. *Sprawozdania Archeologiczne*, 75/1, 115–140. DOI:10.23858/SA75.2023.1.3440

Włodarczak, P. (2014a). Sekwencja czynności obrzędowych: problem korespondencji tradycji funeralnych kultury jamowej i kultury ceramiki sznurowej na Wyżynie Podolskiej. In A. Koško, M. Potupczyk and S. Razumow (Eds.). *Naddniestrzańskie kompleksy cmentarzysk kurhanowych społeczności z III i z pierwszej*

połowy II tysiąclecia przed Chr. w okolicach Jampola, obwód winnicki (= Archeologia Bimaris Monografie 6). Poznań: Nauka i Inowacje, 313–340. (in Polish).

Włodarczak, P. (2014b). The traits of Early-Bronze Pontic cultures in the development of old Upland Corded Ware (Małopolska groups) and Złota culture communities. *Baltic-Pontic Studies*, 19, 7–52.

Włodarczak, P. (2021). Eastern impulses in cultural and demographic change during the end of the south-eastern Polish Eneolithic. E. Jerem and W. Meid (Eds). *Archaeolingua*, 44, *The Yamnaya impact on prehistoric Europe*, 2, *Yamnaya interactions Proceedings of the International Workshop held in Helsinki, 25–26 April 2019*, 435–461.

Стаття: надійшла до редакції 18.05.2023
прийнята до друку 21.09.2023

ARCHAEOLOGICAL MAP OF BARROW BURIALS WITH OCHRE OF CORDED WARE CULTURE

Maria VOJTOVYCH

*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Vynnychenko Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine,
e-mail: danylivmari@ukr.net*

The article is devoted to burials with ochre of the Corded Ware culture, held under the barrows. Based on the analysis of the source base, it was established that in the distribution area of CWC, they appear exclusively on the territory of the southeastern region of the spread of the culture, within the limits of western Ukraine. Today, there are 12 barrow cemeteries known here, where this mineral substance has been found. It is noted that the largest number of sites is located on the territory of the right bank of the Dnister River, within the borders of the Drohobych (Kulchytsi, Velyka Ozymyna, Bolekhivtsi, Kolpets, Nyzhni Gai), less often – Morshyn (Dashava) and Prylukva (Krylos) uplands. It has been established that the most south-eastern point on the right bank of the Dnister River is located on the territory of the Dnister Pokuttya region (Hvizdets). On the left bank of the Dnister River burials with ochre are sporadic. The barrow in Koropuzh is located in the eastern part of the Syan-Dnister upland, the barrow cemetery in Pidgorod is on the territory of Opillya, and the easternmost burial is near Zavadyntsi, which is located between the Dnister, Zbruch, and Southern Bug rivers.

It is claimed that ochre is recorded under about 30 barrows. We do not mention the site in Glyn Place in Krylos, because the exact number of barrows with ochre is not known. It was established that there are seven (1–4, 7, 8, 12) barrows in Krylos, eight mounds in Bolekhivtsi (barrows 2, 3, 5, 7, 9, 10, 13, 14), four mounds in Kolpets (barrows 2, 3, 5, 7), in Nyzhniy Gai – two (8, 10) barrows. Ochre was recorded both at the level of the ancient surface and inside burials: it was used to cover the body of the deceased and separate pieces were placed inside the graves. Cases were found when ceramic dishes were filled with an ochre.

The appearance of the custom of using an ochre during funeral rites is associated with the population of the Yamna culture. In addition, one of the ways of penetration of the Yamna/Catacomb population into Central Europe passed through the territory north of the Carpathians, which probably impacted the borrowing of such a custom by the population of CWC on the periphery of its spreading.

Key words: Corded Ware culture, Yamna culture, barrow, burial, ochre, wooden flooring, Dnister River.